

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020-2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Valentová

Speciální pedagog na běžné základní škole v mikroregionu

Uničovsko

Praha 2022

Vedoucí bakalářské:

Mgr. Lukáš Stárek, Ph.D., MBA, DBA

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2020-2022

BACHELOR THESIS

Jitka Valentová

**Special pedagogues at common elementary school in
microregion Uničov**

Prague 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Lukáš Stárek, Ph.D., MBA, DBA

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 12. 1. 2022

Jitka Valentová .....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Lukášovi Stárkovi, Ph.D., MBA, DBA za vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled při psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Hlavním cílem bakalářské práce je prozkoumat a také popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě stěžejní části – na teoretickou a praktickou. Bakalářská práce pojednává o speciálním pedagogovi na běžné základní škole v mikroregionu Uničovsko. Teoretická část se zabývá speciálním pedagogem, dále profesí speciálního pedagoga a předpokladům k výkonu jeho práce ve školství, zdravotnictví i sociální sféře. Důležitá je i kvalita života speciálních pedagogů, kde se zaměřujeme na profesní zátěž, syndrom vyhoření a způsobům překonávání stresu.

Empirická část práce je zaměřena na výzkumné šetření, které bylo vedeno formou strukturovaného rozhovoru s řediteli a speciálními pedagogy na běžných základních školách v mikroregionu Uničovsko. Cílem výzkumu bylo popsat a zaměřit se na speciálního pedagoga, jeho profesi, a to nejen v oboru samotné speciální pedagogiky, ale také z pohledu vývoje od historie až po současnost. Celkem bylo realizováno pět rozhovorů.

Klíčová slova

Kompetence speciálního pedagoga, kvalita života speciálního pedagoga, osobnost speciálního pedagoga, profese speciálního pedagoga, překonávání stresu, rozhovor, speciální pedagog, syndrom vyhoření.

Annotation

The main aim of the bachelor thesis is to examine and describe the representation of special pedagogues at common elementary schools as well as their application in given region.

This work is divided into two main parts – theoretical and practical. It focuses on special pedagogues at common elementary school in microregion Uničov. Theoretical part deals with special pedagogue, the profession of special pedagogue and prerequisites for work performance in education, healthcare and social sphere. It also studies the importance of the special pedagogue's quality of life, taking into consideration the professional burden, burnout and stress management.

Empirical part is based on research investigation in the form of structured interviews with school directors and special pedagogues at common elementary schools in microregion Uničov. The aim of the research was to describe and focus on special pedagogue and the profession of special pedagogue not only in terms of the special pedagogy's field itself, but also viewed from the perspective of its development from history to the present. Overall, five interviews were conducted.

Keywords

Burnout, interview, personality of special pedagogue, profession of special pedagogue, skills of special pedagogue, special pedagogue, special pedagogue's quality of life, stress management.

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG	11
1.1 Osobnost a vlastnosti speciálního pedagoga.....	12
1.2 kompetence speciálního pedagoga	14
2 PROFESE SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA	16
2.1 Profesní předpoklady.....	17
2.2 Vymezení profese speciálního pedagoga	19
2.2.1 Speciální pedagog ve školství	19
2.2.2 speciální pedagog ve zdravotnictví	21
2.2.3 speciální pedagog v sociální sféře	22
3 KVALITA ŽIVOTA SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA	24
3.1 profesní zátěž	24
3.2 Syndrom vyhoření	25
3.3 Způsoby překonávání stresu.....	27
EMPIRICKÁ ČÁST	29
4 CHARAKTER A CÍLE VÝZKUMU	29
4.1 Popis metody výzkumu	30
4.2 Průběh výzkumu	32
4.2.1 Charakteristika respondentů.....	32
4.2.2 Etika výzkumu	34
4.3 kódování rozhovoru (zakotvená teorie).....	35
4.3.1 Otevřená teorie.....	35
4.3.2 Axiální teorie	36
4.4 Zpracování výsledků výzkumu.....	37
4.4.1 Otevřená teorie.....	37
4.4.2 Axiální teorie	46
4.5 Shrnutí	49
4.6 Doporučení pro praxi.....	51
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	53

SEZNAM ZKRATEK	57
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Cílem bakalářské práce je popsat a zaměřit se na speciálního pedagoga (SP) jako profesi, a to nejen v oboru samotné speciální pedagogiky, ale také z pohledu vývoje – od historie až po současnost. Výzkumným cílem předkládané práce je prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v mikroregionu Uničovsko. Součástí výzkumného cíle je zjištění samotného profesního postojí respondentů – tedy i speciálních pedagogů.

„Kolik je školních speciálních pedagogů v našich školách a jaké je jejich rozdělení mezi základními, středními a speciálními školami, není přesně známo, odhaduje se, že je to nejméně 150 odborníků a že nejvíce z nich pracuje v základním školství. Je to dáno mj. tím, že neexistuje centrální registr, který by se touto problematikou zabýval, ale také tím, že může ředitel školy financovat tuto pozici z různých zdrojů (např. doplňková ekonomická činnost školy, fakturace služeb).“ (clanky.rvp.cz, online, cit. 2021-12-5).

Tématu se věnuje například – doc. PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D. (2013), jenž se zaměřuje na Školního speciálního pedagoga společně s Mgr. Janou Mrázkovou, Ph.D., PaedDr. Renatou Wolfovou a PhDr. Václavou Tomickou, Ph.D.. Dále pak Mgr. et Bc. Veronika Růžičková, Ph.D. (2018) ve své publikaci Speciální pedagog jako profese a další.

Teoretická část práce se věnuje speciálnímu pedagogovi, jeho osobnosti a kompetencím. V druhé kapitole se zaměřujeme na profesi speciálního pedagoga a profesním předpokladům, kterými by měl každý speciální pedagog disponovat. Dále si vymezujeme profese speciálních pedagogů nejen ve školství, ale i ve zdravotnictví a sociální sféře. Ve třetí kapitole se dotýkáme tématu kvality života speciálního pedagoga, profesní zátěži, syndromu vyhoření a způsobům, jak překonávat stres.

Empirická část nám přibližuje charakter a cíle výzkumu, popis výzkumné metody, průběh výzkumu a následné zpracování výsledků výzkumu. Stanovená výzkumná metoda je strukturovaný rozhovor, kde respondenty jsou speciální pedagogové působící na těchto školách. Na základě uskutečněných rozhovorů provádíme celkové vyhodnocení výzkumu

a zodpovídáme tím výzkumné otázky, které jsme si stanovili v samotném začátku bakalářské práce.

Uplatnění speciálních pedagogů na běžných základních školách začalo autorku bakalářské práce zajímat v okamžiku, kdy sama nastoupila na pozici učitelky na běžné základní škole. Z pohledu autorky je důležité věnovat se speciální pedagogice jako profesi a samotným vykonavatelům této profese.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG

„Speciální pedagogika je velmi významný a rozvinutý obor pedagogiky. Její poslání a význam spočívá v speciální edukaci a rozvoji jedinců, kteří mají oproti většině ostatních speciální edukační potřeby a kteří pro svůj rozvoj potřebují speciální přístup a péči.“ (Fischer, a další, 2014, s. 13). Pojem speciální pedagogika se považuje za poměrně mladý obor, přestože Slowík (2016) uvádí, že tento pojem byl poprvé použit před více než padesáti lety a z historického hlediska to, čím se tento obor zabývá, je staré jako lidstvo samo. Speciální pedagogiku lze podle Valenty (2014) definovat ze dvou úhlů pohledu. *„V užším pojetí je speciální pedagogika pedagogickou disciplínou, která se zabývá edukací dětí, žáků a dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zkoumáním formativních (výchovných) a informativních (vzdělávacích) vlivů na tyto jedince. V širším kontextu je možno na speciální pedagogiku nahlížet jako na interdisciplinární obor zabývající se péčí o jedince minoritních skupin obyvatelstva se zřetelem na edukaci, reedukaci a kompenzaci, diagnostiku, terapeuticko – formativní intervenci, rehabilitaci, inkluzi (integraci) a socializaci či resocializaci, prevenci a prognostiku osob se zdravotním postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním.“* (Valenta, a další, 2014, s. 8).

Speciální pedagogika v historických souvislostech a v kontextu stádií vývoje péče o osoby s postižením spatřuje různé přístupy. Přístup represivní, zotročovací, charitativní a poslední stádiem je přístup socializační. V návaznosti na vývojová stádia začínají vznikat různé specializované ústavy, které se v druhé polovině 19. století začínají specializovat na některé typy postižení. Teprve koncem 19. století se v těchto institucích začíná vzdělávat. Zde pak vznikaly první kompenzační pomůcky. Dále jsou zde zaznamenávány první zkušenosti a metodické postupy pro výchovu a vzdělávání, které jsou později publikovány a staly se základem prvních učebních textů oboru speciální pedagogiky. (Kucharská, a další, 2013).

Průcha (2001) označuje speciálního pedagoga jako kvalifikovanou osobu se vzděláním a kvalifikací pro práci s jedinci, kteří potřebují speciální péči a vzdělávání nejen ve školách, ale i ve speciálních zařízeních pro potřeby osob se speciálními

potřebami. Legislativně tuto pozici upravuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Pedagogický pracovník vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou, pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávané, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání. Pedagogickým pracovníkem je také zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb. Zákon dále stanovuje, že jedním z řady pedagogických pracovníků vykonávající přímou práci s dítětem či žákem je také speciální pedagog, který musí splňovat podmínky stanovené na pozici pedagogického pracovníka. (Růžičková, 2018). Využití speciální pedagogiky ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami jsou také ukotveny ve vyhlášce č. 73/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. (Kucharská, a další, 2013).

Všichni výše uvedení autoři, nahlízejí na speciální pedagogiku obdobným způsobem. Speciální pedagogika je tedy speciální pedagogický obor, který je velice rozvinutý a zasahuje do veškerých činností osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Zabývá se péčí, výchovou, vzděláváním, socializací, diagnostikou a zkoumáním výchovných a vzdělávacích vlivů na děti, žáky a dospělé se speciálními potřebami. Speciální pedagogice se pak věnuje speciální pedagog, který působí v mnoha oborech ve školách, školských zařízeních, zdravotnictví a poradenských službách.

1.1 OSOBNOST A VLASTNOSTI SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

U speciálního pedagoga musíme brát v úvahu i osobnost člověka jako takovou. Osobnost tvoří vrozené a získané vlastnosti, které se v průběhu vývoje doplňují o vrozené dispozice např. temperament a získané vlastnosti např. charakter. (Růžičková, 2018). Růžičková (2018) uvádí, že mezi důležité osobnostní rysy speciálního pedagoga patří úroveň frustrační tolerance, odolnost vůči zátěži, flexibilita a psychická odolnost. Kucharská (2013) ve své knize Profese školního speciálního pedagoga zmiňuje mnohem širší charakterové vlastnosti speciálního pedagoga, a to pedagogický takt, komunikační schopnosti, smysl pro spravedlnost, vztah k dětem, schopnost řešit problémy, schopnost improvizace, organizační schopnost, dovednost spolupráce a umění vyjednávat, mít kultivované vystupování a upravený zevnějšek a schopnost flexibilně reagovat na změny.

Obecně lze říci, že základními vlastnostmi speciálního pedagoga jsou empatie, schopnost naslouchat, spolupráce, týmovost. (Kucharská, a další, 2013).

Mezi další vlastnosti speciálního pedagoga patří:

- 1) *„Trpělivost – je základní stavební kámen profese speciálního pedagoga. Úroveň trpělivosti pedagogů spoluutváří prostředí důvěry a bezpečí ve třídě. Je na učiteli, aby vytvořil přátelské, pozitivní, veselé a podporující klima, které napomůže studentům v dosažení úspěchů a rozvoje vlastního potenciálu – k tomu je bezesporu trpělivost potřeba. Tato vlastnost současně umožní pedagogovi, aby si vyčlenil prostor na každého studenta, a mohl tak lépe pochopit jeho individuální potřeby.*
- 2) *Organizace – organizace je pro všechny učitele klíčová. Schopnost organizace práce, času i lidských zdrojů zvyšuje efektivitu práce speciálního pedagoga.*
- 3) *Kreativita – vzhledem k tomu, že každé dítě má svůj jedinečný učební styl, musí být pedagog schopen flexibilně reagovat a vyzdvihnout silné stránky studenta. Vzhledem k tomu, že se jedná o specifickou klientelu, musí být speciální pedagog schopen pohotově měnit denní aktivity a plány podle aktuálních potřeb dětí.*
- 4) *Přijetí – speciální pedagog musí umět přijmout všechny děti a spolupracovat s nimi s důstojností a respektem. Toto jednání může být klíčem k pocitu pohody a maximalizovat šanci na úspěch. Bezpodmínečné přijetí je podmínkou porozumění individuálním potřebám a předpokladům každého klienta a spoluurčuje úspěšnost speciálněpedagogického působení.*
- 5) *Intuitivní a uklidňující prostředí – dobrý učitel se bude snažit docílit pocitu bezpečí a atmosféry otevřenosti, bude projevovat snahy o udržení harmonie a bude vytvářet dobře fungující prostředí pro práci a hru. Facilitující klima je jednou z výchozích podmínek nejen v rámci edukace, ale obecně v procesu diagnostiky a intervence.“ (Růžičková, 2018, s. 12–13).*

Další autoři uvádí, že speciální pedagog by měl znát i další faktory, které budou pro jeho práci důležité např. práce s chybou, hledání smyslu života, tvorbu hranic a další. (Růžičková, 2018).

1.2 KOMPETENCE SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

Ve slovníku speciální pedagogiky (Valenta, 2015) je definován pojem kompetence jako podávání kompetentního výkonu v určitém situačním kontextu, tedy způsobilost, kompetenčnost a kvalifikace. Kompetence je brána jako soubor lidských kvalit – vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou potřeba ke kompetentnímu výkonu.

Kompetence nám určují způsobilost, připravenost, vybavenost vykonávat určité činnosti, chovat se určitým způsobem a plnit určité funkce, sociální role. Jde o široký pojem, který je spojen s celoživotním vzděláváním, o konkretizaci cílů vzdělávání v podobě konkrétních, obecních znalostí, dovedností a návyků. (Kolář, 2012).

„Ucelený návrh profesních kompetencí pedagogických pracovníků byl v České republice vytvořen v rámci projektu Podpora práce učitelů, který v letech 2000 a 2001 s finanční podporou MŠMT realizovali pracovníci z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s kolegy z Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně.“ (Němec, 2014, s. 6).

Zvolený příklad kompetencí vychází z projektu od Vašutové, protože je obsahově nejbližší speciálnímu pedagogovi, jedná se o vymezení standardu učitele prvního stupně základní školy:

- předmětová kompetence
- didaktická a psychodidaktická kompetence
- obecně pedagogická kompetence
- diagnostická a intervenční kompetence
- sociální, psychosociální a komunikativní kompetence
- manažerská a normativní kompetence
- profesně a osobnostně kultivující kompetence
- ostatní předpoklady – psychická odolnost, fyzická zdatnost a další. (Němec, 2014).

Podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání vymezujeme klíčové kompetence pedagogického pracovníka. Mezi tyto kompetence patří: kompetence k učení, kompetence komunikativní, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní. Tyto kompetence jsou dále rozpracovány do konkrétnějších podob, představují rozpracování cílů v operativní dimenzi. (Kolář, 2012).

Zde vyvstává otázka etického kodexu a pedagogické profese. U pedagogických pracovníků zatím etický kodex nebyl stanoven. I když je učitelství jedna z nejstarších profesí, tak nemá ve většina zemí tento soubor pravidel stanovený. Etický kodex nám určuje profesní hodnoty a normy dané profese, jak by se měl pedagog chovat, jednat a také i jakým způsobem by měl usměrňovat své jednání. V České republice nemáme vydán etický kodex jako právní legislativu, protože učitelská profese, nemá své vlastní sdružení, které by zaštiťovalo všechny pedagogy na našem území. Vznikají zde však různé asociace, které si tento kodex vytvořili a následně schválili a všichni členové těchto asociací se těmito pravidly musí řídit. Etika není jen o kodexu, ale jedná se i o lidi, které můžeme oslovit prostřednictvím jejich činnosti nebo nečinnosti. Všichni pracovníci, nejen pedagogičtí mají morální úkol, ale i odpovědnost. Díky kodexu má každý představu o tom, co je dobré a správné. Smyslem kodexu je ochrana prostřednictvím určení hranic. (Stárek, 2021). Z mého pohledu by bylo dobré, aby byl etický kodex pro pedagogickou profesi stanovený, alespoň by každý věděl, co dělat, jak se má chovat a jak postupovat při řešení daného problému.

Oproti tomu při výkonu profese školního speciálního pedagoga, jsou etická hlediska zmiňována v pomáhajících profesích velice často. Etikou se zde rozumí dodržování obecných a morálních zásad, které by se měli dodržovat, především na zachování prospěchu klienta. (Kucharská, a další, 2013).

2 PROFESE SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

Již z názvu vyplývá, že speciální pedagog je určitý pedagog, který je nějakým způsobem zvláštní, specifický. Konkrétní definici speciálních pedagogů nabízí zákon č. 563/2004 Sb., o pracovních pedagogických (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19). Tento zákon definuje v první řadě speciální pedagogické pracovníky jako ty osoby, které konají přímou výchovnou, vyučovací a také přímou speciálně pedagogickou či pedagogicko-psychologickou aktivitu. Pomocí různých aktivit poté přímo působí na osobu vzdělávanou. Té nabízí a realizuje výchovu a vzdělávání na základě speciální legislativy. Jak je z výše uvedeného patrné, uvedená profese se od běžných pedagogů liší tím, že se zaměřuje na jinou cílovou skupinu vyučovaných a vychovávaných dětí. Proto často pracuje s dětmi a mladistvými individuálně a musí realizovat diagnostiku.

Jak uvádí Velký sociologický slovník (1996, s. 852), profese speciálního pedagoga představuje jak „*odbornost, tak i povolání. Jinými slovy je to odbornost, odborná příprava, podložené povolání*“.

Jedná se dle Pešatové, Tomické (2007) o pedagogy, kteří mají vzdělání a kvalifikaci pro výchovnou a vzdělávací práci s jedinci, kteří mají speciální vzdělávací potřeby. Tak, jak existují v rámci speciální pedagogiky určité podobory, lze také rozdělit speciální pedagogy, např. na psychopeda, logopeda. Psychoped je takový speciální pedagog, který se zaměřuje na výchovu a vzdělávání osob s mentálním postižením. Pracovník v oblasti somatopedie se zaměřuje na výchovu a vzdělávání osob s chronickým onemocněním a s tělesným postižením. V centru pozornosti odborníků logopedických stojí jedinci s řečovou vadou. Odborníci v oblasti surdopedie se zaměřují na osoby s různorodým sluchovým postižením. Odborníci v oblasti oftalmopedie poskytují své služby dětem a mládeži se zrakovým postižením, které se snaží vzdělávat, vychovávat. Odborníci v oblasti etopedie se soustřeďují na vzdělávání a výchovu jedinců s poruchami chování.

Hadj Moussová (2002) uvádí, že jsou to nejčastější poradci, kteří v České republice působí. Často spolupracují s výchovnými poradci a psychology.

2.1 PROFESNÍ PŘEDPOKLADY

Každý speciální pedagog by měl mít určité předpoklady pro svou práci. Obdobně jako platí u vychovatelů, pedagogů, žádný jedinec se dle Sekery (2009) nenarodil jako vychovatel, pedagog. Je možné se jim však stát důkladnou přípravou vědeckou, tedy vlastním přičiněním.

Pokud se poohlédneme do české legislativy zjistíme, že v první řadě zde působí již výše definovaný zákon č. 563/2004 Sb., o pracovních pedagogických (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19). Tento zákon mimo samotnou definici speciálního pedagoga, také definuje předpoklady pro výkon sledované profese. Jak tedy tento zákon konkrétně uvádí, speciální pedagog musí být osoba bezúhonná, musí být zdravotně způsobilá, musí mít dostatečnou odbornou kvalifikaci, musí mít znalost jazyka českého. Mimo to musí být také způsobilý k právním jednáním.

Dále se na oblast speciální pedagogiky zaměřuje zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19). Tento zákon uvádí, že speciální pedagogové mohou být vychovatelé, učitelé, psychologové, pedagogové volného času, trenéři, asistenti pedagoga, vedoucí pedagogických pracovníků.

Na činnost speciálních pedagogů se zaměřuje vyhláška č. 116/2011 Sb., v původním znění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19). V rámci této vyhlášky je definován obsah a podmínky služeb, které tyto profese realizují. Jsou zde mimo jiné popsány aktivity školských poradenských zařízení, činnosti pedagogicko-psychologické poradny a činnosti speciálně pedagogického centra.

Poté se jedná o vyhlášku č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků nadaných. Dále je ve vyhlášce č. 103/2014 Sb. upravena forma vzdělávání, které speciální pedagogové realizují, typy škol atd. (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19).

Mimo to jsou aktivity speciálních pedagogů zmíněny v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy ve školských zařízeních (zakonyprolidi.cz,

online, cit. 2021-11-19). Je tomu tak proto, že s aktivitami speciálních pedagogů je možné se setkat i v rámci ochranné a ústavní výchovy.

Pokud pedagogický pracovník pracuje se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, měl by mít dle zákona 563/2004 Sb., zákona o pedagogických pracovnících (zakonyprolidi.cz, online, cit. 2021-11-19). vysokoškolské vzdělávání. Musí se jednat o magisterské studium v oboru speciální pedagogika pro učitele, v oboru speciální pedagogika doplněné o celoživotní vzdělávání na vysoké škole pro přípravu učitelů nebo studium zaměřené na oblast pedagogických věd, orientované na přípravu učitelů, kdy rozšíří studium o vysokoškolské vzdělání v oboru speciální pedagogika. V zákonech je tedy uvedeno především požadované povolání a běžné kompetence typu bezúhonnost, znalost jazyka atd.

Kromě těchto zákonem definovaných požadavků, musí speciální pedagog naplňovat určité předpoklady. Sekera (2009) říká, že by měl mít speciální pedagog pedagogický takt. Měl by mít ochotu náročnou profesi přijmout. Měl by umět jednat nejen s dospělými, ale samozřejmě i s dětmi a mladistvými. Měl by mít pedagogickou orientaci, tvořivost a postřeh. Měl by mít schopnost společenského přizpůsobení. Měl by být rozvážený, otevřený, měl by mít čestný přístup, ale i sebekritičnost a kritičnost. Měl by být spravedlivý, iniciativní, pilný. Tyto vlastnosti a schopnosti slouží pouze jako představa ideálního modelu.

Dle Kuchraské (2013) by měl projít speciální pedagog výcvikem terapeutických technik, které uplatní v rámci přímého kontaktu s rodiči i žáky. Je vhodné, aby se speciální pedagog neustále vzdělával a rozšiřoval své znalosti a zkušenosti v rámci celoživotního vzdělávání. Zde může absolvovat nejrůznější kurzy, mezi něž řadí opět Kucharská (2013) kurz pro vzdělávání na mobilitu, na práci se zrakovým postižením a jiné. Dle autorky by měl speciální pedagog zůstat s trendy moderní doby. Měl by získávat nové praktiky v oboru. Důležité také je to, aby byl citlivý k problémům druhých a aby byl empatický. Neměl by mít problémy navazovat sociální kontakty. Je také vhodné, aby byl pružný a schopný adaptace. Protože se jedná o náročnou profesi platí, že by měl být speciální pedagog vyváženou osobou, která má dostatečný odstup. Měl by také být odolný a měl by vykazovat vysokou toleranci k frustraci.

Slowík (2007, s. 222–223) poté uvádí, že by měl „*vykazovat fyzickou a psychickou šikovnost. Měl by být schopen demonstrovat důvěru, měl by být odolný vůči zastrašování, provokaci, stresu a autentičnosti.*“ Stankowski (2004) uvádí, že vzhledem k tomu, že pracuje s dětmi, by je také měl mít rád. Měl by být chápající a klidný. Měl by mít nejrůznější zájmy. Mělo by se také jednat o sportovní typ. Mezi další vlastnosti autor řadí tvrdost, shovívavost, moudrost. Měl by být také veselý, vlídný, měl by být dobrým organizátorem.

Zde je patrné, že předpokladů a kompetencí je celá řada, od viditelných až po méně viditelné vlastnosti.

2.2 VYMEZENÍ PROFESY SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

Z výše uvedeného je možné vyvodit, že speciální pedagog může být způsobilý k práci v různých oblastech školského i sociálního systému v České republice. V následujícím textu jsou popsáni speciální pedagogové ve třech sférách, kterou je školství, sociální sféra a zdravotnictví. Náplň práce je tedy u speciálních pedagogů různorodá, s ohledem na místo výkonu profese. Jedno však mají tito speciální pedagogové společné. Jedná se o stále více potřebnou profesi. Je tomu tak proto, že díky kvalitnější diagnostice jsou tito pracovníci schopni identifikovat mnoho jedinců s handicapem, kteří vyžadují podporu a speciální pomoc.

2.2.1 SPECIÁLNÍ PEDAGOG VE ŠKOLSTVÍ

S prací speciálního pedagoga je možné se v první řadě setkat na půdě školy. Z tohoto pohledu jsou speciální pedagogové zaměstnáni především ve školách, školských zařízeních, které jsou určeny pro osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. V současném 21. století jsou tito pedagogové hojně zaměstnáni i v běžných školách.

V tomto případě je speciální pedagog odborníkem, který působí na pracovišti poradenském. Samozřejmě, že z pohledu různých škol, má práce speciálního pedagoga různé zaměření.

V případě, že působí na běžné základní škole, zaměřuje své aktivity na děti, u kterých je předpoklad vzniku speciálních vzdělávacích potřeb. Poskytuje odbornou pomoc, pokud

je sestaven u žáka individuální vzdělávací program. Zaměřuje se také na problémy, které se u dětí mohou objevit v závislosti na vzdělávání. Naopak v případě, že bude speciální pedagog pracovat na speciální škole, bude se zaměřovat na odborné a metodické aktivity s osobami se zdravotním postižením (Kucharská, 2013). Pipeková (2010) dále doplňuje, že speciální pedagog na základní škole své aktivity zaměřuje na poskytování podpůrných výchovných programů u žáků se specifickou poruchou učení. Speciální pedagog zde vytváří výukový program založený na speciálních přístupu v procesu učení. Většinou se zaměřuje na péči v oblasti českého jazyka. Může také poskytovat individuální péči v podobě kroužků, jako je např. kroužek pro dyslektiky. Může také vyučovat ve třídách speciálních, kde jsou žáci s poruchou chování a učení.

Kucharská (2013) dále uvádí, že speciální pedagog pomáhá vytvořit vhodné podmínky pro integraci dětí se zdravotním postižením do běžné školy. Následnou integraci také sleduje a vyhodnocuje. Realizuje mimo jiné speciálně-pedagogické diagnostické aktivity. Sleduje práci asistentů pedagogů, které také koriguje. Má poradní funkci ve vztahu k ostatním pedagogům ve škole v oblasti speciální pedagogiky. Má také poradní funkci ve vztahu k rodičům, kterým poskytuje konzultace a následně spolupracuje s odborníky.

Do systému péče ve školských zařízeních patří i výchovní poradci, školní psychologové a školní speciální pedagogové. Výchovní poradce pracuje na všech typech a stupních škol a plní úkoly pedagogicko-psychologického poradenství v oblasti výchovy a vzdělávání přímo ve škole. (Šauerová, a další, 2012). Kucharská (2013) uvádí, že se ve velké míře věnuje problematice kariérového poradenství a může být i koordinátorem zajišťování průběhu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Dále se také podílí na přípravě podmínek pro vzdělávání cizinců, sociálně znevýhodněných žáků. Jeho činnosti jsou organizační, metodické, diagnostické a intervenční.

Školní psychologové a školní speciální pedagogové jsou odborníci jejichž cílem je snižování rizika vzniku výchovných a výukových obtíží žáků, jejich působení sahá od diagnostiky k následné péči o konkrétní jedince. (Šauerová, a další, 2012).

Aktérem v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů, kde sleduje jejich výskyt na dané škole je školní metodik prevence. Ten se podílí na přípravě preventivních programů

a sleduje jejich účinnost, poskytuje konzultační a poradenskou činnost v oblasti prevence rizikového chování. (Kucharská, a další, 2013).

Střediska výchovné péče, nejsou vymezena Vyhláškou č.72/2005 Sb., poskytují poradenské služby školám. (Kucharská, a další, 2013). Jsou to tedy školská zařízení, která začaly vznikat v devadesátých letech. Poskytují preventivně výchovnou péči dětem a mládeži s rizikem poruch chování nebo již s rozvinutými projevy této poruchy, u nichž nebyla nařízena ústavní výchova. Péči poskytují formou jednorázové poradenské intervence nebo skupinovou činností s klientem. Většina těchto středisek je ambulantních, několik z nich je však také pobytových. (Šauerová, a další, 2012).

2.2.2 SPECIÁLNÍ PEDAGOG VE ZDRAVOTNICTVÍ

Speciální pedagogové mohou působit i ve zdravotnictví. Jsou to učitelé základních škol při nemocnicích. V tomto případě vyučování probíhá, jak uvádí Plevová (1997), v hernách, jídelnách atd. Výuka však může probíhat i na pokoji, pokud doporučí lékař izolaci či klidový režim. V tomto případě většinou zadává úkoly, pomáhá a radí, poté se vrátí pro kontrolu úkolu. Většinou jsou do třídy seskupeny děti shodných ročníků, kamarádi. Pedagog se zaměřuje na tyto děti frontálně i individuálně. Výuka je narušována sestrami a lékaři, kteří provádí kontrolu zdravotního stavu, odvádí děti na různá vyšetření, vizitu, rehabilitaci. Na druhou stranu je zde vysoká motivace těchto dětí, kteří se také navzájem podporují.

V tomto případě by však měli být speciální pedagogové ještě více tolerantní, trpěliví. Pracují totiž ve velmi psychicky náročném prostředí. Musí umět také pracovat s rodiči, kteří se často výchovy a vzdělávání účastní. Problematické je u této práce fakt, že se v nemocničním prostředí setkávají často s jedinci, kteří mají nejrůznější osudy, a proto je zde patrný často syndrom vyhoření (Křivohlavý, 2002).

Dále se může jednat o mateřské školy, které působí v nemocnicích. I zde může být výuka organizována společně v hernách, jídelnách či individuálně na pokojích. Herny, ve kterých je výuka organizována, by měly být vybaveny hračkami, kobercem, nábytkem. V případě, že tyto místnosti v nemocnicích nejsou, děti mladší jsou spojeny se staršími. V tomto případě má speciální pedagog o to složitější úkol. Musí zajistit, aby se starší děti

soustředily na práci, na své úkoly. Mladší děti naopak musí vhodně motivovat ke hram. Musí být tedy zajištěna dostatečná spolupráce s rodiči. Výuka a výchova speciálních pedagogů se v rámci zdravotnictví liší, od běžných mateřských škol. Je nutné, aby pedagogové díky své empatii, přizpůsobili své aktivitě náladě a potřebám dítěte. Musí se také přizpůsobit počtu dětí a jejich rozdělení.

„Zdravotnická zařízení zatím nejsou příliš zvyklá na spolupráci se školou.“ (Kucharská, a další, 2013, s. 97). Kucharská (2013) uvádí, že z tohoto důvodu zde vyvstává nutnost pro práci speciálního pedagoga, který by si zde měl zajistit dostatečnou síť odborníků, na které se může v případě nutnosti obrátit a požádat o konzultaci.

Ve zdravotnictví je také důležitá péče pedopsychiatrů. Do jejich péče se převážně dostávají závažnější formy SPU/SPUCH nebo děti v případech psychiatrické komorbiditity (výskytu další psychiatrické poruchy). Tato skupina dětí představuje rizikový faktor pro rozvoj emočních poruch a poruch chování. (Šauerová, a další, 2012).

Ve zdravotnictví také pracuje klinický logoped. Ke klinickému logopedovi jsou děti primárně odesílány pediatry, psychology, neurology, psychiatry a dalšími odborníky kvůli narušené komunikační schopnosti. (Šauerová, a další, 2012).

2.2.3 SPECIÁLNÍ PEDAGOG V SOCIÁLNÍ SFÉŘE

Třetím zde uvedeným typem speciálních pedagogů, jsou speciální pedagogové působící ve sféře sociální.

V tomto případě působí speciální pedagogové ve školských poradenských zařízeních, která jsou zaměřena na děti, žáky, studenty, zákonné zástupce, i na školské zařízení. Nabízí informační, poradenské, diagnostické aktivity. Dále poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči, napomáhají při volbě vhodného vzdělávání a přípravě na budoucí povolání. Tato zařízení pracují také s orgány sociálně právní ochrany dětí, orgány péče o mládež a rodinu, zdravotnickými, popřípadě s dalšími orgány a institucemi (Švarcová, 2005). Veškeré činnosti těchto zařízení jsou koordinovány školskými úřady. Kromě speciálních pedagogů zde působí i samostatní logopedi, psychologové a sociální pracovníci. Aktivity mohou všechny uvedené osoby realizovat pouze se souhlasem rodičů a zákonných

zástupců, mladistvých, lékařů, a pedagogů. V rámci poradny zajišťují speciální pedagogové a jiné subjekty připravenost žáků na školní docházku. Vydávají doporučení k odkladu školní docházky, vydávají odborné posudky, vydávají doporučení směřující k zařazení žáků do určité třídy. Analyzují speciální vzdělávací potřeby žáků. Tyto poradny také nabízí služby jedincům, kteří vykazují vyšší riziko školní neúspěšnosti, či problémy v sociálním a osobním vývoji.

Speciálně pedagogická centra začala vznikat v devadesátých letech, jako nová poradenská zařízení zaměřená výhradně na klienty se zdravotním postižením. Nejčastěji byla tato centra zřizována při speciálních školách. (Šauerová, a další, 2012). V rámci speciálně pedagogických centrech jsou poskytovány služby, zaměřující se na určitý typ zdravotního postižení. Jsou jimi např. tělesné postižení, smyslové postižení, mentální postižení, vady řeči. Proto, aby mohla být poskytnuta vhodná činnost nápravná, je nutná komplexní diagnostika. Tu provádí speciální pedagog ve spolupráci s psychology a jinými subjekty. Následnou podporu realizuje taktéž speciální pedagog ve spolupráci se sociálními pracovníky, psychology atd. Nejrůznější aktivity se zaměřují na otázky vzdělávání, výchovy, integrace populace s postižením. (Hučík, 2013).

Základními složkami systému výchovného poradenství a prevence jsou zařízení výchovného, psychologického a speciálně pedagogického poradenství. (Hučík, 2013).

V pedagogicko-psychologickém poradenství jsou služby a péče o osoby s mentálním postižením stanoveny zákonem. Poskytují komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou diagnostiku, výchovnou, poradenskou a preventivní péči. Služby jsou poskytovány dětem, zákonným zástupcům, učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům. (Hučík, 2013). Mezi standartní činnosti poraden patří diagnostická, intervenční, informační a metodická činnost. Podle současné legislativy jsou tyto poradny spolu se speciálněpedagogickými centry garanty diagnostiky pro zařazení žáka se zdravotním postižením do některé z forem speciálního vzdělávání. (Šauerová, a další, 2012).

3 KVALITA ŽIVOTA SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

Každý z nás, i speciální pedagog, se ve svém životě i zaměstnání potýkáme s mnohými úskalími. Záleží pak na každém z nás, jak se s danými problémy dokážeme vyrovnat. Pedagogický pracovník se setkává se situacemi, se kterými si nebude vědět rady, nedostává vždy zpětnou vazbu v takovém rozsahu, jakou by si představoval, nebo může mít pocit, že je jeho práce posláním, a aniž by si to uvědomoval, tak svoji práci bude vykonávat na úkor rodiny a sebe sama. (Růžičková, 2018).

3.1 PROFESNÍ ZÁTĚŽ

Významným slovem v každé profesi se stal pojem stres. O stresu v dnešní době mluvíme všichni, a to nejen ve vztahu k pracovním povinnostem, ale v podstatě ke všemu, co nás obklopuje. Stres prožíváme od narození denně. Je to v podstatě konfrontace našich schopností, představ, možností s realitou, která nás obklopuje. Každý z nás prožívá stres rozdílným způsobem. To, co jednoho „položí“, druhého „posílí“. (Petlák, a další, 2016).

Pojďme si položit jednu zásadní otázku: „Co je to stres?“ Najít přijatelnou definici stresu není vůbec jednoduché. S tímto pojmem se zachází volně, různí lidé a různé skupiny mu dávají odlišný význam. Pro lékaře, inženýry, psychology, učitele a pro laickou veřejnost, je slovo stres používáno vlastním specifickým způsobem. Vypadá to, že kořeny slova stres se dostaly do angličtiny ze starofrancouzského *distresse* (nacházet se ve stísněném prostoru či pod útlakem), kde střední angličtina pro to měla význam *distress*. V průběhu staletí se „dí“ komolením začalo vytrácet, takže zůstala dvě slova *stress* (stres, tlak, důraz) a *distress* (nouze, tíseň, strádání), kdy dnes mají tyto dvě slova význam odlišný. První je spíše ambivalentní, druhé ukazuje na něco nepříjemného. (Fontana, 2016).

Petlák (2016) ve své knize uvádí definici učitelského stresu jako stres související s učitelskou profesí, kde podle empirických výzkumů jsou hlavními zdroji žáci, kteří vyrušují a mají špatné postoje k práci, dále změny ve vzdělávání, organizace školy, špatné pracovní podmínky, konflikty s kolegy a pocit, že společnost nedoceňuje práci učitele. Pokud je učitel pod vlivem stresu, tím se snižuje jeho kvalita výkonu, ztrácí uspokojení

z práce a motivaci k jejímu výkonu. Z mnoha výzkumů vyplývá, že učitelská profese je psychicky náročné povolání.

„Úroveň frustrační tolerance, odolnost vůči zátěži a schopnost redukovat stresory v pracovním prostředí je předpokladem pro efektivní zvládnutí zátěže speciálního pedagoga v běžné každodenní speciálněpedagogické praxi. Již samotný charakter efektivní speciálněpedagogického působení ve smyslu nedostatečné zpětné vazby či relativní neúspěšnosti s nutností opakování může být potencionálním zdrojem opakovaných frustrací a v dlouhodobém horizontu může působit jako stresor. Z tohoto pohledu patří profese speciálního pedagoga, resp. veškeré pomáhající profese mezi vysoce stresové.“ (Růžičková, 2018, s. 22–23).

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud nebudeme umět zvládat stresové situace, které jsou v profesi speciálních pedagogů a běžných pedagogů na denním pořádku, tak se může náš organismus zcela vyčerpat a může u nás nastat tzv. syndrom vyhoření.

3.2 SYNDROM VYHOŘENÍ

Syndrom vyhoření byl poprvé odborně pojmenován v roce 1974 psychiatrem Freudenbergem, který si po roce práce se svými kolegy všimnul, že se přestávají těšit do práce a ubývá jim energie. Definuje ho jako stav vyčerpání energetických zdrojů. (Petlák, a další, 2016). Zanedlouho tento pojem převzala psycholožka Christina Maslach, která zkoumala pracovníky v pomáhajících profesích. Zjistila jejich emoční vyčerpání, profesní krize, negativní vnímání klientů a další. Od té doby se syndrom vyhoření stal nedílnou součástí našich životů. Vyhořelí lidé se chovají otráveně, vyhořelý pedagog seřve dítě ve třídě. Ten, kdo pracuje ve školství, si nemůže být jistý, kdy tyto příznaky udeří na jeho osobu. (Čapek, a další, 2021). *„Syndrom vyhoření představuje plíživý proces, který nemusí být subjektivně zjevný – může být pracovníkem vnímán nedostatečně nebo vůbec.“* (Růžičková, 2018, s. 24).

Celý jev je natolik komplikovaný, že se odborníci dokázali shodnout snad jen na čtyřech jeho znacích. Prvním znakem syndromu vyhoření je, že se jedná především o psychický stav, prožitek, vyčerpání. Druhý znak je, že se vyskytuje u profesí, kde je pracovní náplň práce s lidmi, či pravidelný kontakt s lidmi a závislost na jejich hodnocení.

Třetím znakem, že ho tvoří řada symptomů především v psychické oblasti, částečně také v oblasti fyzické a sociální. Posledním společným znak je, že klíčovou složkou je emoční exhauce, kognitivní vyčerpání a celková únava. Jednoznačně však nelze říct co k syndromu vyhoření vede. (Čapek, a další, 2021).

Petlák (2016) ve své knize uvádí tři modely syndromu vyhoření:

1. Freudenbergův model – zařazujeme ho k tzv. profesním, nebo zaměstnaneckým modelem vyhoření. Kde ve svém prvním modelu popisuje tyto příznaky syndromu: pocit námahy, únava, snížené imunitní reakce, bolesti hlavy, střevní potíže, nespavost, emoční labilita, rigidnost myšlení, sociální unavenost apod. V roce 1992 společně s Northovou sestavili 12 – ti fázový model syndromu vyhoření. Tento model lze znázornit i hodinami a je dobře srozumitelný. Zobrazením jednotlivých kroků umožňuje jednotlivci přezkoumat jeho osobní i profesní orientaci a ukazuje kritické úrovně vedoucí k syndromu vyhoření – mezi poslední fáze zde patří vnitřní prázdnota, deprese a úplné vyčerpání.
2. Chernissův model – řadíme ho do tzv. procesního modelu. V jeho pojetí je vyhoření chápáno jako výsledek nerovnováhy mezi uspokojením z práce, vnímaným přínosem vykonávané práce pro zaměstnance a vlastní investicí sebe samého do této práce. Rozlišujeme zde tři základní skupiny proměnných, které se podílejí na vzniku vyhoření – proměnné pracovního prostředí, osobní proměnné a zdroje stresu.
3. Maslachovský model – jedná se o nejčastěji používaný model syndromu vyhoření. Vyhoření je v něm definováno třemi základními složkami – emocionální vyčerpání, depersonalizace a snížení osobní výkonnosti.

Metoda na zjištění úrovně vyhoření je dotazník, který pracuje se třemi složkami, které uvádí Maslachová viz. výše. Obsahuje 22 položek, které jsou formulovány jako výroky, ke kterým respondenti přiřazují četnost výskytu na sedmibodové škále. Dále byl vytvořen ještě další dotazník, který je určen výhradně pomáhajícím profesím. Je tedy zřejmé, že prevence a včasná diagnostika syndromu vyhoření ve všech pomáhajících profesích je velice důležitá. (Růžičková, 2018).

Při zkoumání syndromu vyhoření vyplynulo, že vyhoření předchází několik fází. Proces vyhoření můžeme rozdělit na pět fází – nadšení, stagnace, frustrace, apatie a fáze vyhoření. (Čapek, a další, 2021).

3.3 ZPŮSOBY PŘEKONÁVÁNÍ STRESU

Pro výkon profese speciálních pedagogů a učitelů, které patří mezi nejrizikovější profese syndromu vyhoření, je důležité si udržet psychické a fyzické zdraví. (Čapek, a další, 2021). Dle Růžičkové (2018) platí, že preventivní působení u vyhoření je snazší než řešení již vzniklého problému.

Jedno z řešení pro předcházení syndromu vyhoření je supervize. Jedná se o bezpečnou, laskavou a obohacující zkušenost. Supervizi nám zprostředkovává supervizor, který má být průvodcem supervidovanému, vnímat a reflektovat vlastní práci a nacházet nová řešení v problematických situacích. Supervize se také může zaměřit na prohloubení prožívání, lepšímu porozumění dané situaci, uvolnění tvořivého myšlení a rozvoj nových perspektiv profesního chování, může pro nás být také modelem učení. Cílem supervize je prevence syndromu vyhoření, ale i možné zvýšení kvality práce. Každým základem správné supervize je kontakt, který má většinou dvě části – technickou a obsahovou. Supervize může přinášet nesporný benefit, a to nejen na individuální, ale i kolektivní úrovni, její přínos je pro pracovníky enormní. (Kucharská, a další, 2013).

Pro předcházení syndromu vyhoření je důležité znát i strategie na zvládání stresu. V odborné literatuře se tyto strategie dělí do dvou hlavních skupin. První skupinu tvoří strategie zaměřené na řešení problému, ve kterých jde o vyvinutí vlastní aktivity a snahy konstruktivně řešit danou situaci. Druhou skupinu tvoří strategie zaměřená na vyrovnávání se s emocionálním stavem, při kterých se jednotlivci zaměřuje na regulaci vlastní emocionální reakce na zátěžovou situaci. (Petlák, a další, 2016).

Další způsoby, jak na prevenci proti stresu popisuje Čapek (2021). Důležité je si podle něj vybudovat příznivé prostředí v podobě smysluplného a uspokojujícího zaměstnání, útulného domova, spokojeného osobního života bez problémů, které jsou často zbytečné. Mít spoustu zajímavých zálib a harmonické rodinné vztahy. Protože vyrovnaný život s podporou zázemí zaručuje, že budeme mít dostatek prostoru na načerpání nové energie,

která je vyčerpávána nároky pracovního života. Oddělovat pracovní zátěž od ostatních osobních životních aktivit. Měli bychom žít zdravě a osvojovat si zdravý životní styl, ten v sobě zahrnuje aktivní přístup ke zdraví a k životu. Mít vyváženou stravu, optimální množství spánku, dostatek odpočinku, relaxace a přiměřenou pohybovou aktivitu. Snažit se zachovat si smysl pro humor, životní optimismus, vyřadit užívání škodlivých a neprospěšných návyků. Otevřít se svému okolí a společnosti, protože v okolním prostředí se děje mnoho zajímavých událostí, které nás mohou obohatit. Neměli bychom se bát změn. Změny jsou součástí života a umožňují nám další vývoj, nové příležitosti na cestě životem, proto bychom se měli snažit vytěžit z nich co nejvíce. Oddělovat pracovní zátěž od ostatních osobních životních aktivit.

Stres má pro každého z nás jiný význam a my mu ho dáváme svým postojem – buď má pro nás význam pozitivní, nebo negativní. Pro zvládnání stresu musíme najít pro sebe optimální míru stresu, kterou jsme schopni sami vyřešit a naučit se odreagovat (relaxovat). (Petlák, a další, 2016).

EMPIRICKÁ ČÁST

4 CHARAKTER A CÍLE VÝZKUMU

Empirická část práce je zaměřena na popis uvedené problematiky práce, a to prostřednictvím kvalitativního výzkumu (viz. kapitola 4.1.), přesněji strukturovaného rozhovoru pomocí kódování (Příloha A).

Vymezený cíl práce by měl být pečlivě definován tak, aby byl dostatečně konkrétní a reflektoval výzkumný problém a otázky (viz níže). Taktéž by měl v závěru práce nabízet prostor pro nápravu a řešení výzkumné problematiky. (Hendl, a další, 2017). Cílem mého výzkumu je tedy prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v mikroregionu Uničovsko.

Na základě uvedeného cíle byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Jaké činnosti na běžných základních školách speciální pedagogové vykonávají prostřednictvím jejich reflexe?
2. Jaké je zastoupení speciálních pedagogů na základních školách mikroregionu Uničovsko?
3. Jaké kompetence shledávají speciální pedagogové za nejvíce stěžejní pro výkon jejich profese?
4. Co speciální pedagogové vnímají jako největší profesní zátěž při výkonu jejich práce?
5. Jakými způsoby speciální pedagogové překonávají nejčastěji možné stresové situace?
6. Shledávají speciální pedagogové možné mezery při výkonu jejich profese, jejichž vyřešení by vedlo ke zkvalitnění jejich práce?

4.1 POPIS METODY VÝZKUMU

V rámci empirické části práce je využita metoda kvalitativního výzkumu. Dle Chrásky (2016) je cílem kvalitativního výzkumu porozumění smyslu dané problematiky, přičemž je důležitá jedinečnost, vcítění se a jednotlivé slovní významy (které jsou využity při aplikaci zakotvené teorie – axiální kódování).

Použitou kvalitativní metodou je strukturovaný rozhovor. Při realizaci rozhovoru tazatel postupuje dle přesně určených výzkumných otázek a dodržuje jejich pořadí. Tazatel pouze čte otázky, nekomentuje je svým názorem, pouze zaznamenává odpovědi respondenta. Výhoda rozhovoru spočívá v tom, že se dá dobře statisticky zpracovat a taktéž poskytuje validitu a reliabilitu, jelikož jsme s tazatelem v přímém kontaktu. Nevýhoda spočívá v možném obtížnějším navazování kontaktu mezi tazatelem a respondentem. (Chráska, 2016).

Chrásková (2016) pravidla pro realizaci rozhovoru:

- Výběr vhodné situace, časového prostoru a přirozeného prostředí.
- Začínáme obecnými otázkami, pro uvedení do problematiky.
- Je potřeba počítat s psychologickými proměnnými, které mohou negativně ovlivnit rozhovor (psychický a fyzický stav respondenta).
- Brát zřetel na navázání kontaktu s respondentem a tím vhodně volit přístupy ke komunikaci s ním.
- Důležitá je přesnost zaznamenávání průběhu rozhovoru pro zajištění reliability a validity.

Jak uvádí Pelikán (2007), důležité je, aby nebyly respondentovi pokládány návodné otázky, které by mohly ovlivnit následnou respondentovu odpověď, a tím tak celý výsledek výzkumu. Dále bychom měli být obezřetní při pokládání otázek, které zasahují do intimních záležitostí respondenta. Tím by mohl být narušen vztah mezi tazatelem a respondentem. Zároveň apeluje na použití metody „trychtýře“, u které postupujeme od obecnějších po konkrétnější otázky. Důležité je vnímat celý průběh rozhovoru, jelikož respondent nemusí být ochotný spolupracovat, nebo může odbočovat od tématu.

V takovém případě je možné použít různé komunikační prostředky, například pauzu, přitakání, doplňkové otázky a další.

Jak uvádí Chráska (2016), při realizaci rozhovoru, bychom měli brát zřetel na určitá pravidla, o které jsem se při samotné realizaci výzkumu taktéž opírala. Rozhovor by měl být veden za vhodné situace. V průběhu realizace rozhovoru jsem si s pedagogy vymezila klidné, nerušivé školní prostředí, kde by se mohl pedagog maximálně soustředit na mé otázky. Tím byla zaručena validita a reliabilita výzkumu. Při konstrukci rozhovoru byl dán zřetel na další s Chráskových (2016) pravidel, a to začínat nejobecnějšími otázkami. V našem případě zahřívací otázkou – Jaká je Vaše délka praxe? Dále jsem postupovala ke komplexnějším a složitějším otázkám.

Dále Chráska (2016) uvádí, že je potřeba čelit působení psychologických faktorů a taktéž navázat dostatečný kontakt s respondentem, aby jeho motivace ke spolupráci byla maximální. Proto jsem se snažila pracovat s intonací svého hlasu a celkovým příjemným dojmem na respondenta.

Ve své publikaci dává Chráska (2016) zřetel taktéž na přesný záznam průběhu rozhovoru, v mém případě jsem celý rozhovor ručně zapisovala do záznamového archu, který jsem si po ukončení rozhovoru přepsala do elektronické podoby.

Před samotnou realizací rozhovorů na školách bylo důležité ověřit si, zda jsou rozhovorové otázky dostatečně srozumitelné, jednoznačné, a zda zjišťují vše, co od výzkumu očekávám. Proto jsme v rámci před výzkumného šetření zrealizovali tento rozhovor se dvěma nezávislými respondenty (kolegy z oboru, kteří nejsou speciální pedagogové). Na základě tohoto předvýzkumu bylo zjištěno, že rozhovor nemá žádné nedostatky.

4.2 PRŮBĚH VÝZKUMU

Celý průběh výzkumu započal literární rešerší, tzn. pečlivým nastudováním odborné literatury, která se váže k problematice této práce. Na základě literární rešerše byla vypracována teoretická část, ze které vyvstal hlavní cíl, teze a výzkumné otázky.

Na základě definování hlavního cíle a výzkumných otázek, byly zkonstruovány výzkumné otázky, tzn., že každá položka rozhovoru je spjata s výzkumnou otázkou. V rozhovoru se také objevují doplňující otázky.

Před realizací samotných rozhovorů, byl zajištěn výpis seznamu škol z mikroregionu Uničovsko. Z tohoto seznamu byli telefonicky kontaktováni ředitelé těchto škol za účelem získání informací, které by napomohly výzkumu mé bakalářské práce – zastoupení či absence speciálních pedagogů na jejich škole.

Mikroregion Uničovsko sdružuje tyto města a obce: Uničov, Oskava, Újezd, Žerotín, Dlouhá Loučka, Nová Hradečná, Troubelice, Medlov, Paseka, Šumvald, Želechovice, Lipinka, Strukov a Pňovice. Bylo zjištěno, že v tomto mikroregionu je celkem 13 základních škol, protože v obcích Želechovice, Lipinka a Strukov nejsou zřízeny žádné základní školy. Z toho na pěti školách jsou zaměstnání speciální pedagogové.

4.2.1 CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ

Dle Petruska (1996) je respondent vnímán jako účastník sociologického výzkumu, přičemž tento výzkum je postaven na pokládání předem připravených otázek, které slouží ke sběru dat a vyřešení daného výzkumného problému. Respondent přijímá svou roli dobrovolně a nenabízíme mu za ni žádnou finanční odměnu.

V našem případě byl výzkumný vzorek zúžen na speciální pedagogy, kteří působí na běžných základních školách. Výběr respondentů byl orientován pouze na oblast mikroregionu Uničovsko, tím pádem nebyl výzkumný vzorek tak rozsáhlý. Zastoupení speciálních pedagogů na základních školách v mikroregionu Uničovsko, je znázorněno v následující tabulce (Tab. č. 1).

Tab. č. 1: Zastoupení speciálních pedagogů

Město/obec	Základní škola	Přítomnost SP
Uničov	Ano (3x)	Ano (3x)
Oskava	Ano	Ne
Újezd	Ano	Ano
Žerotín	Ano	Ne
Dlouhá Loučka	Ano	Ne
Nová Hradečná	Ano	Ne
Medlov	Ano	Ano
Troubelice	Ano	Ne
Paseka	Ano	Ne
Šumvald	Ano	Ne
Pňovice	Ano	Ne
Lipinka	Ne	Ne
Strukov	Ne	Ne
Želechovice	Ne	Ne

Zdroj: Vlastní, 2022

Pro přehlednost výzkumného vzorku byla vytvořena následující tabulka (Tab. č. 2).

Tab. č. 2: Charakteristika respondentů

Respondent	Pohlaví	Délka praxe
SP 1	Žena	2 roky
SP 2	Žena	1 rok
SP 3	Žena	2 roky
SP 4	Žena	1 rok
SP 5	Žena	5 let

Zdroj: Vlastní, 2022

4.2.2 ETIKA VÝZKUMU

Důležitou součástí výzkumné části této práce, je taktéž začlenění etických pravidel vymezených pro podstatu kvalitativní metody výzkumu – rozhovoru.

Stárek (2021, s. 101) vymezuje etiku jako „*obecný nárok na to, aby jednání člověka bylo v souladu se společností, která určuje společenské hodnoty, normy a morálku.*“ Sám výzkumník by se proto při realizaci výzkumu měl opírat o základní etická pravidla a normy, a to i dle svého vlastního vědomí i svědomí. Nápomocný by mu měl být zejména Zákon o ochraně osobních údajů (GDPR) a Listina základních práv a svobod. Cílem těchto dokumentů je předcházení vzniku konfliktů mezi jednotlivými účastníky (tzn. mezi výzkumníkem, respondenty nebo také třetími osobami). (Stárek, a další, 2021).

„*Ve výzkumu by mělo docházet k plnému respektování bezpečnosti, integrity, anonymity, postojů/názorů a soukromí.*“ (Stárek, a další, 2021, s. 102). Respondent musí být informován o tom, jak bude s jeho údaji nakládáno a pro jaké účely budou použity – v tomto případě pro výzkumné účely bakalářské práce. Každý výzkum s sebou nese určitá rizika, které je potřeba co nejefektivněji eliminovat. (Stárek, a další, 2021).

4.3 KÓDOVÁNÍ ROZHOVORU (ZAKOTVENÁ TEORIE)

„Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné.“ (Strauss, a další, 1999, s. 14).

Zakotvené teorie a jejich analytické postupy jsou navrženy tak:

- Aby spíše vytvářely teorii, než ji ověřovaly.
- Aby obsahovala charakter kritičnosti.
- Aby překonávala zažitá domněnky.
- Aby rozvíjely citlivost a integraci dané problematiky. (Strauss, a další, 1999).

4.3.1 OTEVŘENÁ TEORIE

Strauss (1999, s. 43) definuje otevřené kódování jako *„část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Bez tohoto prvního a základního analytického kroku by nemohl proběhnout zbytek analýzy ani následná komunikace.“*

Při procesu kódování označujeme dva základní analytické postupy. Jedná se o porovnávání a kladení otázek. Tyto postupy dávají daným pojmům přesnost a specifičnost. Prvním krokem je označování jevů – to znamená konceptualizace údajů, rozbor daného rozhovoru, rozčlenění textu. Druhý krok je určování kategorií – jedná se o seskupení pojmů, vytváření kategorií. Třetím krokem je pojmenování kategorií – kategorie si pojmenováváme sami, některé pojmy si můžeme převzít i z vědecké a odborné literatury. Mezi následující kroky patří – rozvíjení vlastností a dimenzí daných kategorií a různé obměny způsobů kódování. Posledním a jedním z nejdůležitějších kroků je záznam kódování. (Strauss, a další, 1999).

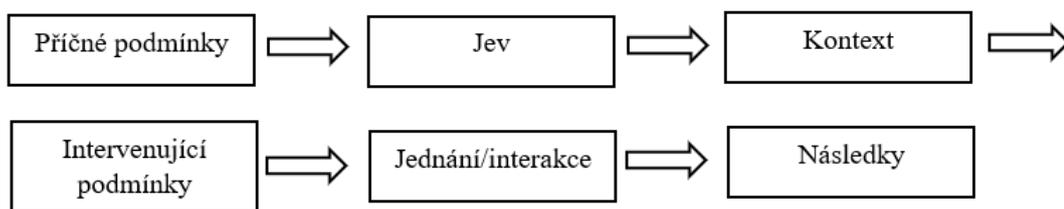
4.3.2 AXIÁLNÍ TEORIE

Axiální kódování je skupina postupů, díky nimž jsou údaje z otevřeného kódování nově uspořádány, prostřednictvím vytvářením spojení mezi kategoriemi. (Strauss, a další, 1999).

Díky otevřenému kódování (kapitola 4.3.2) rozdělujeme údaje a určujeme do kategorií. Axiální kódování skládá zase tyto údaje dohromady novým způsobem a vytváří jejich spojení do jejich subkategorií. V podstatě se jedná o nové kategorie, ale protože jsou v určitém vztahu k daným kategoriím, tak je nazýváme subkategorie. I když se v tomto případě jedná o dva odlišné postupy, tak se výzkumník při analýze pohybuje mezi oběma postupy. (Strauss, a další, 1999).

Paradigmatický model Strauss (1999)

Obr. č. 1: Paradigmatický model

Zdroj: Vlastní, 2022

Z výše uvedeného obrázku vyplývá, že **příčné podmínky** (události, případy, dění...) vedou k výskytu, nebo vzniku nějakého **jevu** (ústřední myšlenka, dění, událost...). Tyto jevy společně musí mít nějaký **kontext** (konkrétní soubor vlastností, které jevu náleží), kde jsou uplatňovány strategie jednání nebo interakce. Podmínky související s těmito strategiemi jsou **intervenující podmínky**, které jevu náleží. Z daných strategií vyvstává tak zvané **jednání/interakce**, kde se snažíme reagovat na jev za určitých podmínek, a nakonec nám vyvstanou **následky** (výsledky) jednání a interakce. (Strauss, a další, 1999).

4.4 ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V rámci této kapitoly je proveden popis realizovaných rozhovorů se speciálními pedagogy. Kapitola je členěna na dvě další podkapitoly, a to na otevřenou teorii, ve které jsou rozepsány a následně prodiskutovány jednotlivé kategorie, které vyvstávají z výzkumných otázek. Další část je věnována axiální teorii, ve které se jednotlivé kategorie sdružují do třech subkategorií. Z těchto subkategorií jsou následně vyjmuty nejdůležitější teze výzkumu. Doslovné přepisy rozhovorů jsou umístěny v přílohách (Příloha B–F).

4.4.1 OTEVŘENÁ TEORIE

V této podkapitole bylo definováno deset jednotlivých kategorií, které vyvstávají z položek realizovaného rozhovoru, a tudíž i z výzkumných otázek a cíle práce.

Kategorie jsou následující:

1. Nedostatky profese SP
2. Prostor pro zkvalitnění profese SP
3. Zastoupení profese SP
4. Činnosti SP
5. Profesní kompetence SP
6. Osobnostní předpoklady pro výkon profese SP
7. Profesní zátěž
8. Stresové situace
9. Metody zvládnání stresu
10. Prezence syndromu vyhoření
11. Prevence syndromu vyhoření

Pro každou z jedenácti kategorií byly přiřčeny jednotlivé kódy, to znamená přepisy jednotlivých položek rozhovorů. S těmi je dále pracováno v kapitole axiální teorie.

1. KATEGORIE NEDOSTATKY PROFESE SP

Následující kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 6 („*Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?*“).

SP 1 odpověď: „*Je potřeba se stále učit nové znalosti a dovednosti o konkrétních znevýhodněních a je to časově náročné.*“

SP 2 odpověď: „*Určitě konečně zrušit souběh žákovských knížek. Dál by se mohlo veškeré papírování, které děláme co nejvíce zkrouhnout, aby se zapisovaly jen ty nejdůležitější věci.*“

SP 3 odpověď: „*Větší pravomoce.*“

SP 4 odpověď: „*Rozhodně ulevit s nadbytečnou administrativou.*“

SP 5 odpověď: „*Jako nedostatek vnímám nedostatek času na sebevzdělávání a různou realizaci kurzů, i když je různé vzdělávací instituce nabízejí. Práce je časově i psychicky náročná. A když člověk přijde domů, už nemá energii se dál vzdělávat, není na to prostě prostor i kvůli velké administrativě.*“

Z výše uvedených kódů vyplívá následující. U 3 z 5- ti respondentů se objevoval nedostatek v oblasti administrativní zátěže, u dvou časová náročnost a náročnost v oblasti nabývání nových znalostí.

2. KATEGORIE PROSTOR PRO ZKVALITNĚNÍ PROFESE SP

Tato kategorie popisuje jednotlivé kódy, které se vztahují také k rozhovorové položce č. 6 („*Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?*“).

SP 1 odpověď: Nelze podle odpovědi vyhodnotit.

SP 2 odpověď: „*Zajistit dostupnost internetu ve všech třídách a také větší zakoupení interaktivních tabulí, které jsou v dnešní době dobrý pomocník a zábavný pomocník pro*

děti. Je potřeba, aby školy šly víc s dobou, bohužel je teď virtuální svět všude a je potřeba to zařadit i do běžné výuky, aby to děti bavilo.“

SP 3 odpověď: *„Větší pravomoce.“*

SP 4 odpověď: *„Rozhodně ulevit s nadbytečnou administrativou.“*

SP 5 odpověď: *„Takže administrativa je asi velký problém celého školství. Z mého pohledu by každý speciální pedagog potřeboval mít po ruce svého administrativního pracovníka.“*

U jednoho z pěti respondentů nebyla možnost tuto kategorii vyhodnotit, tudíž byly získány pouze 4 relevantní odpovědi respondentů. Z toho 2 ze 4 respondentů zmínili nadbytečnou zátěž z hlediska administrace, jejíž úleva by přispěla na zkvalitnění realizace profese. Další respondent zmínil zátěž z hlediska snížené úrovně pravomocí, které pociťuje ze strany systému. Poslední s respondentů zmínil prostor pro zlepšení z hlediska didaktických technologií a moderního přístupu ke vzdělávání, jelikož vše uvedené pedagoga metodicky i časově s rozvojem moderní doby zatěžuje.

3. KATEGORIE ZASTOUPENÍ PROFESE SP

Následující kategorie uvádí jednotlivé kódy vztahující se k rozhovorové položce č. 7 (*„Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?“*).

SP 1 odpověď: *„Žákům se hodně věnují asistenti pedagoga ve spolupráci s pedagogem.“*

SP 2 odpověď: *„Většinou asistenti, i já, ale ne všichni jsou studováni bohužel.“*

SP 3 odpověď: *„Speciální pedagog, tedy já, výchovný poradce a metodik prevence, samozřejmě asistenti pedagoga.“*

SP 4 odpověď: *„Já.“*

SP 5 odpověď: *„Já.“*

Z výše uvedených realizovaných rozhovorů jednoznačně vyvstalo, že poměrnou částí pracujících se žáky s SVP jsou speciální pedagogové, jak vyplývá ze 4 z 5 – ti rozhovorů. U 3 z 5 – ti rozhovorů byla zmíněna práce asistentů pedagogů, přičemž se po jedné odpovědi objevují funkce výchovného poradce a metodika prevence.

4. KATEGORIE ČINNOSTI SP

Kategorie obsahuje jednotlivý popis kódů, které se vztahují k položce rozhovoru č. 2 („*Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?*“).

SP 1 odpověď: „*Primárně odborná podpora integrovaných žáků s nejrůznějšími speciálními vzdělávacími potřebami, konzultace s rodiči takových žáků, spolupráce s dalšími pedagogy a samozřejmě vzdělávání žáků bez speciálních vzdělávacích potřeb.*“

SP 2 odpověď: „*Tak nejčastěji učím děti a nějaká administrativní práce.*“

SP 3 odpověď: „*Provádím pedagogickou, diagnostickou, terapeutickou činnost. Vyhodnocuji reedukační a kompenzační postupy. Spolupracuji s učiteli, dětmi a rodiči.*“

SP 4 odpověď: „*Nejčastěji vykonávám přímou pedagogickou činnost. Vyučuji žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.*“

SP 5 odpověď: „*Většinou trávím čas s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Hodně komunikuji s asistenty pedagoga, protože jejich funkce na škole je velmi důležitá a ulevuje mi od ostatních pracovních záležitostí. Většinu času věnuji přípravám na hodiny.*“

Jako stěžejní činnost SP sledávám zejména vzdělávání žáku s SVP, jelikož tato odpověď byla zahrnuta u všech respondentů. Další důležitou činností práce SP je zejména komunikační, která je reflektována do spolupráce s ostatními učiteli, komunikace s asistenty a konzultacemi s rodiči žáků. Jako další byla zmíněna odborná činnost, administrativní práce, diagnostická, terapeutická, reedukační a kompenzační činnost.

5. KATEGORIE PROFESNÍ KOMPETENCE SP

Tato kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 3 („*Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.*“).

SP 1 odpověď: „*Za sebe si myslím, že důležitější než znalost o nějakém předmětu, je znalost toho konkrétního dítěte, a především toho konkrétního znevýhodnění. Když znám problém, můžu s ním lépe pracovat. Dále je pak ta stránka didaktická, kdy musím vědět metody, kterými můžu s takovými dětmi pracovat. Takže pravděpodobně nejdůležitější je schopnost diagnostiky, didaktika. Ale to se takhle těžko určuje do těch odborných slov. Speciálně pedagog by měl být v první řadě hlavně člověk, který má nějakou základní schopnost empatie a dokáže se tak vcítit do toho konkrétního žáčka. Samozřejmě, že bez odborných znalostí by to nešlo, ale ta lidská stránka je straně důležitá.*“

SP 2 odpověď: „*Určitě nejdůležitější je komunikace jak s dětmi, tak s rodiči, s kolegy. Další velmi důležitá je podle mě didaktická a sociální. Také je podle mě důležitá i nějaká empatie vůči žákům, abychom jim mohli být také psychologem, kterého občas potřebují, například v pubertě, nebo když prochází těžkým obdobím, nebo také v první třídě, kdy si najednou dítě zvyká na nové prostředí, pravidla a nějaký nastavený časový řád.*“

SP 3 odpověď: „*Komunikační, intervenční a didaktickou.*“

SP 4 odpověď: „*Rozhodně je v této profesi důležité umět správně identifikovat individuální potřeby u jednotlivých žáků s SVP a správně jim tak předat základní znalosti z jednotlivých předmětů. V současné době se také domnívám, že je u žáků důležitá pozitivní motivace k práci a celková podpora jejich rozvoje.*“

SP 5 odpověď: „*Určitě bych zmínila kompetenci didaktickou a psychodidaktickou, jelikož každý žák je individuum a tomu musím přizpůsobovat i ostatní okolnosti výuky.*“

Většina respondentů zmiňovala jako důležitou kompetenci diagnostickou, což je zcela pochopitelné. Následovala kompetence didaktická, která byla zmíněna u 3 z 5 – ti

respondentů. Jako neméně důležitou kompetenci sledovali pedagogové komunikační schopnost a taktéž určité charakterové vlastnosti, tak zvaně osobnostní kompetenci.

6. KATEGORIE OSOBNÍ PŘEDPOKLADY PRO VÝKON PROFESE SP

Výše uvedená kategorie obsahuje popis kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 8 (*„Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?“*).

SP 1 odpověď: *„Určitě by měl být trpělivý, empatický a se schopností vysvětlit žákům i obtížnější látku hravým stylem.“*

SP 2 odpověď: *„Empatii, trpělivost, autoritu, dobré komunikační schopnosti, trochu být i hercem pro děti, protože děti to mají rádi a zaujme je to.“*

SP 3 odpověď: *„Empatický, komunikativní, měl by mít odborné znalosti a dovednosti, umět naslouchat.“*

SP 4 odpověď: *„Být trpělivý, soucitný, laskavý a oddaný své práci.“*

SP 5 odpověď: *„Určitě by měl svoji profesi zbožňovat, protože bez toho ji nemůžete dělat kvalitně. Navíc děti jsou velice intuitivní osoby. Dle mého názoru by měl být psychicky odolný, vytrvalý a cílevědomý.“*

Za nejvíce důležité osobní předpoklady považují SP zejména trpělivost a schopnost empatie, přičemž oba dva tyto charakterové rysy se objevily u 4 z 5 – ti respondentů. U2 z 5 – ti respondentů byl zmíněn hravý přístup k profesi. V responzích byla zmíněna i autorita, komunikační a kognitivní předpoklady, schopnost sebereflexe i reflexe celého vyučovacího procesu dále laskavost a láska k profesi.

7. KATEGORIE PROFESNÍ ZÁTĚŽ

Tato kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 4 (*„V jakých oblastech sledáváte největší profesní zátěž?“*).

SP 1 odpověď: *„Papírování, papírování a zase papírování. Kdyby to nebylo všechno tak náročné na papírování, bylo by mi lépe.“*

SP 2 odpověď: „*Určitě v papírování, my máme na škole momentálně souběh papírové žákovské knížky a formy online žákovské knížky. To je spousta práce navíc, kterou bych mohla věnovat něčemu jinému.*“

SP 3 odpověď: „*Obecně ve všech.*“

SP 4 odpověď: „*S administrativou.*“

SP 5 odpověď: „*Myslím si, že v rámci mé profese je důležité stále samostudium, takže shledávám jako obtížné stále si studovat nové přístupy k výuce, metody a podobně. Také mě hodně zatěžuje administrativa.*“

V této kategorii se všichni respondenti shodují v odpovědi administrativní zátěže a taktéž zátěže v oblasti nekončícího samostudia. U jednoho respondenta se objevila odpověď, že jako zátěž vnímá všechny oblasti výkonu práce.

8. KATEGORIE STRESOVÉ SITUACE

Následující kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 5 („*Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?*“).

SP 1 odpověď: „*Do stresových situací se dostávám často ...*“

SP 2 odpověď: „*... v naší profesi je stres snad všude ...*“

SP 3 odpověď: „*Stresové situace jsou všude kolem nás. ,,*

SP 4 odpověď: „*Stresu v práci je hodně, samozřejmě i doma.*“

SP 5 odpověď: „*... okolnosti výuky ...*“

Všichni respondenti se dostávají v odlišných intenzitách do stresových situací spojených s výkonem práce SP. Jeden z respondentů zmínil, že záleží na okolnostech výuky.

9. KATEGORIE METODY ZVLÁDÁNÍ STRESU

Tato kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují taktéž k rozhovorové položce č. 5 („*Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?*“).

SP 1 odpověď: „... základem je stoupnout si na místo, rozdýchat se, uklidnit se, neřešit situaci s horkou hlavou. Pokud je to možné, je dobré ze stresové situace odejít.“

SP 2 odpověď: „... většinou se snažím uklidnit a vyřešit to, co nejrychleji a co nejlépe to jde.“

SP 3 odpověď: „Učím se ji kompenzovat. Vyrovnávat stres v práci se seberozvojem, koníčky, odpočinkem a tak dále.“

SP 4 odpověď: „Snažím se nad takovéto situace povznést a podívat se na ně s odstupem. Řeším je raději až s klidnou hlavou a po důkladném rozmyšlení.“

SP 5 odpověď: „Snažím se si okolnosti výuky nepřipouštět tak moc k tělu a nebrat si je osobně. Protože každý žák může mít svoje problémy a tomu odpovídá i jeho chování. Dále se snažím o náležitou psychohygienu pomocí poslechu písniček a nějaké mentální relaxace.“

U následující kategorie byla zmíněna zejména metoda zvládání stresu prostřednictvím uklidnění sebe sama, a to u 3 z 5 – ti respondentů. Dále byla zmíněna kompenzace pomocí různorodých volnočasových aktivit a uplatňování pozitivního přístupu, a to u 2 z 5 – ti.

10. KATEGORIE PREZENCE SYNDROMU VYHOŘENÍ

Tato kategorie obsahuje popis jednotlivých kódů, které se vztahují k rozhovorové položce č. 9 („*Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?*“).

SP 1 odpověď: „Domnívám se, že každý, kdo pracuje s lidmi (a je úplně jedno, jestli s malými dětmi nebo dospěláky) je výrazně ohrožen syndromem vyhoření. Já osobně jsem v praxi prozatím krátkou dobu, ale jsem si vědoma toho, že takové období může přijít.“

SP 2 odpověď: „Zatím ne, zatím jsem nadšená a práce mě neskutečně baví a naplňuje na 100 %.“

SP 3 odpověď: „Rozhodně ano.“

SP 4 odpověď: „Prozatím syndrom vyhoření nepociťuji.“

SP 5 odpověď: „Zatím se necítím být ohrožena syndromem vyhoření, i když jsou situace, kdy přijdu domů úplně hotová a je mi do breku. A to ne z toho důvodu, že by mě práce nenaplňovala, ale z hlediska jiných faktorů, které na učitele působí, třeba i z osobního hlediska.“

U většiny respondentů byla zmíněna absence syndromu vyhoření, přičemž většina z tohoto výběru si je vědoma nebezpečí jeho působení. Jeden respondent zmínil, že rozhodně cítí účinky syndromu vyhoření na sebe sama.

11. KATEGORIE PREVENCE SYNDROMU VYHOŘENÍ

V této kategorii je popis jednotlivých kódů, které se vztahují také k rozhovorové položce č. 9 („Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?“).

SP 1 odpověď: „Odvrátit syndrom vyhoření se snažím především tím, že si netahám práci domů. Mám svůj volný čas vyplněný nejrůznějšími aktivitami (od čtení knih, sport, kynologie atd.).“

SP 2 odpověď: „A aby nedošlo k vyhoření, tak se snažím tomu předcházet nějakým sportem, posezením u kávy s kamarádkami nebo u vína. Prostě se snažit nemít jen práci, ale najít si i jiné koníčky, kterým se bude člověk věnovat, aby se odreagoval, uvolnil endorfíny a psychicky si odpočinul.“

SP 3 odpověď: „Kompenzuji si práci zájmy, které mám ráda.“

SP 4 odpověď: „Pokud bych jej pociťovat začala, pokusila bych se nejdříve práci nebrat domů a případně ji nebrala jako to hlavní ve svém životě.“

SP 5 odpověděl: „V takových případech se snažím úplně vypnout, dobít baterky a najít pozitiva toho, proč tuhle práci dělám. Někdy si dám i dvě, tři sklenky vína.“

U většiny respondentů byla zmíněna kompenzace volnočasovými aktivitami, a to u 4 z 5 – ti respondentů, přičemž u jednoho z respondentů se odpověď významově přibližovala ostatním respondencím, a to přesněji nebrat si práci domů.

4.4.2 AXIÁLNÍ TEORIE

Na základě provedení prvotní části empirického výzkumu, tzn. na základě provedení otevřené teorie, byla provedena teorie axiální. Jejím cílem je sdružit kategorie popsané v kapitole číslo 4.4.1. do jednotlivých subkategorií, které odpovídají na předem určené výzkumné otázky.

Přehlednost jednotlivých subkategorií a k nim přidružených kategorií zobrazuje následující tabulka Tab. č. 3.

Tab. č. 3: Přehled subkategorií a kategorií

Subkategorie	Kategorie
Náplň práce SP	Činnosti SP (4), Profesní kompetence SP (5), Osobnostní předpoklady pro výkon profese SP (6)
Syndrom vyhoření	Profesní zátěž (7), Stresové situace (8), Metody zvládnání stresu (9), Prezence syndromu vyhoření (10), Prevence syndromu vyhoření (11)
Problematika profese SP	Nedostatky profese SP (1), Prostor pro zkvalitnění profese SP (2), Zastoupení profese SP (3)

Zdroj: Vlastní, 2022

První definovanou subkategorií je „**Náplň práce SP**“, která pod sebou sdružuje kategorie číslo 4, 5, a 6. Tato subkategorie nám pomůže prostudovat a zodpovědět na tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1: Jaké činnosti na běžných základních školách speciální pedagogové vykonávají prostřednictvím jejich reflexe?

Na základě studia popisu kategorie č. 4 a 6 bylo zjištěno, že primární funkci výkonu zastupuje vzdělávání samotných žáků, a to jak s SVP, tak i bez SVP. Tato skutečnost je určitě relevantní z hlediska harmonogramu učitele a jeho přímé pedagogické činnosti. Dále je důležitá činnost komunikační, která je reflektovaná na všechny participanty vzdělávacího procesu. Neméně důležité jsou také osobnostní předpoklady, za nejvíce stěžejní jsou považovány trpělivost a schopnost empatie.

Výzkumná otázka č. 3: Jaké kompetence shledávají speciální pedagogové za nejvíce stěžejní pro výkon jejich profese?

Na základě studia kategorie č. 5 vyvstaly hlavní teze výzkumné otázky č. 3. Bylo zjištěno, že respondenti spatřují za nejdůležitější kompetenci diagnostickou spolu v působení s kompetencí didaktickou. Je více než pochopitelné, že tyto dvě kompetence pracují ve vzájemné synergii, jelikož po pedagogické diagnostice musíme aplikovat vhodné didaktické postupy, které jsou odrazem individuálních potřeb žáka.

Další definovanou subkategorií je „**Syndrom vyhoření**“, která pod sebou sdružuje kategorie č. 7, 8, 9, 10 a 11. Tato subkategorie nám pomůže prostudovat a zodpovědět na následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 4: Co speciální pedagogové vnímají jako největší profesní zátěž při výkonu jejich práce?

Na základě odpovědí z kategorií č. 7, 8, 10 bylo zjištěno, že za největší profesní zátěž respondenti považují zátěž administrativní a v oblasti seberozvoje. Taktéž bylo zjištěno, že většina respondentů se dostává z tohoto hlediska do stresových situací, přičemž byla detekována absence syndromu vyhoření u většiny respondentů.

Výzkumná otázka č. 5: Jakými způsoby speciální pedagogové překonávají nejčastěji možné stresové situace?

Z kategorií č. 9 a 11 vyvstaly následující teze. Mezi nejčastější metody zvládnání stresu při výkonu profese SP patří metody zklidnění svého těla a mysli, a to přímo na pracovišti. Dále byla zmiňována kompenzace pomocí různých volnočasových aktivit a aplikace pozitivního přístupu.

Další definovanou subkategorií je „**Problematika profese SP**“, která pod sebou sdružuje kategorie č. 1, 2, 3. Tato subkategorie nám pomůže prostudovat a zodpovědět na následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 2: Jaké je zastoupení speciálních pedagogů na základních školách mikroregionu Uničovsko?

Otázka zastoupení SP na základních školách mikroregionu Uničovsko, byla získána z kategorie č. 3. Poměrnou část práce se žáky s SVP zastupují SP společně s asistenty pedagoga. Funkce výchovného poradce a metodika prevence nejsou hojně při práci se žáky zastoupeny.

Výzkumná otázka č. 6: Shledávají speciální pedagogové možné mezery při výkonu jejich profese, jejichž vyřešení by vedlo ke zkvalitnění jejich práce?

Na základě informací z kategorie č. 1 bylo zjištěno, že většina respondentů spatřuje obrovskou mezeru při výkonu jejich profese v administrativních záležitostech, které je zdržují od ostatních důležitých činností. Dále potom z kategorie č. 2, která se věnovala prostoru pro zkvalitnění profese SP, se znova objevuje problematika administrativy, dále problematika pravomocí a problematika nástupu moderních technologií a práce s moderní technikou ve vyučování.

4.5 SHRNU TÍ

V rámci této kapitoly budou shrnuty nejdůležitější výsledky práce, to znamená, bude odpovězeno na výzkumné otázky, na další důležitá fakta, která z výzkumu vyvstala, a na celý hlavní cíl práce.

Na základě výzkumné otázky č. 1 byly zjištěny následující fakta. Jako stěžejní činnost z hlediska osobní reflexe vnímají SP vzdělávání samotných žáků a také činnosti, které jsou spojené s komunikací ve škole obecně. Další oblastí, která byla zkoumána jsou kompetence SP, které vnímají respondenti za nejdůležitější. Nejdůležitější kompetencí pro SP je kompetence diagnostická, která je úzce spjata s kompetencí didaktickou. Tento fakt koreluje s výsledky výzkumné otázky č. 1, to znamená se vzděláváním žáků.

Výzkumná otázka č. 4 se věnovala velice důležitému tématu, a to profesní zátěži pedagogů. Jak již bylo zmíněno, pedagogové vnímají jako největší zátěž administraci, jejíž uvolnění by bylo velkým pozitivním posunem pro práci SP. Dále nemají SP prostor pro další vzdělávání v oblasti seberozvoje.

V rámci výzkumné otázky č. 5 bylo zjištěno, že pokud se SP dostává do stresové situace, nejčastější metodou pro její vyřešení je okamžité zklidnění přímo na pracovišti a dále individuální volnočasové aktivity SP.

Dále bylo zjištěno, že na běžných základních školách nejvíce pracují se žáky s SVP speciální pedagogové společně s asistenty pedagoga. Prostor pro zamyšlení a další výzkum nabízí skutečnost, že výchovní poradci a metodici prevence nejsou hojně při práci se žáky s SVP zainteresováni.

Výsledky výzkumné otázky č. 6 nám potvrzují pravdivost získaných dat, a to, že administrativní záležitosti zdržují SP od dalších důležitých činností.

Velice důležitým zjištěním, je skutečnost, že většina SP na běžné základní škole vykonává většinou svoji pracovní náplň, jako práci běžný pedagog. Tudíž je těžce zjistitelné kolik SP v rámci školství svoji funkci vykonává. To znamená, že pedagog může pracovat s dětmi s SVP, ale přitom je veden v jiné platové třídě, než SP.

Jelikož bylo zodpovězeno na všechny výzkumné otázky, byl splněn také hlavní cíl práce, ve kterém jsme měli za úkol prozkoumat a popsat zastoupení SP na běžných základních školách a jejich uplatnění v mikroregionu Uničovsko. Bylo zjištěno, že SP jsou na běžných základních školách v mikroregionu Uničovsko přítomní, ale nejsou zastoupeni v hojném počtu, přičemž jejich pracovní náplň je velmi různorodá, nejčastěji se však uplatňují jako běžní pedagogové a jejich specializace je brána jako nadstandard pro výkon jejich práce.

4.6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Na základě výše zmíněné kapitoly, ve které byly popsány nejdůležitější výsledky práce, jsou níže představeny možná doporučení pro praxi.

Na základě zjištěných informací od respondentů vnímáme jako důležité zjednodušení administrativní práce SP, jelikož většina respondentů vnímá jako stěžejní činnost vzdělávání žáků. S úlevou od administrativní práce, by vznikl nový prostor pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, který by měl pozitivní dopad na efektivitu jejich práce.

Z výzkumné otázky č. 5 vyvstalo důležité doporučení. V rámci zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. není definováno a ukotveno, že by celkově pedagogičtí pracovníci měli být pod dohledem supervize. Jelikož je profese pedagoga velice náročná, určitě by si zasloužila prostor pro podporu z hlediska různých oblastí práce a psychologického hlediska pedagoga.

Na základě výzkumné otázky č. 2 se nabízí prostor a doporučení pro praxi, a to, že na každé běžné základní škole by měl být přítomen SP, a to hlavně z důvodu stále narůstajícího inkluzivního přístupu.

Další zajímavou otázkou pro výzkumy by bylo zjištění, jaký typ administrativní práce pedagogy nejvíce zatěžuje.

ZÁVĚR

Bakalářská práce zkoumala zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v mikroregionu Uničovsko. V rámci výzkumné části práce byla použita kvalitativní metoda strukturovaného rozhovoru.

Teoretické atributy práce byly zaměřeny na osobnost a vlastnosti SP, na jeho profesní kompetence a profesní předpoklady, vymezení profese SP ve školské a jiných sférách, na profesní zátěž, problematiku syndromu vyhoření a způsoby překonávání stresu. Tyto teoretické podklady byly použity ve výzkumné části práce, pro sestavení rozhovoru a popisu nejdůležitějších výsledků práce.

Na základě výsledků bylo zjištěno, že primární činností SP je vzdělávání žáků, přičemž jako důležitou spatřují diagnostickou a didaktickou kompetenci. Největší profesní zátěží je administrativa, která brání pedagogům v dalším seberozvoji. Pokud je pedagog vystaven stresové situaci nejčastěji ji kompenzuje pomocí volnočasových aktivit. Pro další výzkumy a doporučení pro praxi bylo zjištěno jako nejdůležitější fakt to, že je potřebné pedagogům ulevit od administrativních záležitostí, a naopak posílit komplexní podporu pedagogů, například z hlediska supervize.

Tato práce by mohla být využita pro další studenty oboru speciální pedagogiky, kde by jim mohla přiblížit problematiku speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Čapek, Robert, Příkazská, Irena a Šmejkal, Jiří. 2021. *Učitel a syndrom vyhoření*. Praha : Raabe, 2021. ISBN 978-80-7496-472-5.

Fischer, Slavomil, a další. 2014. *Speciální pedagogika*. Praha : Stanislav Juhaňák - TRITON, 2014. ISBN 978-80-7387-792-7.

Hadjmoussová, Z. 2002. *Úvod do speciálního poradenství*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-659-8.

Hendl, Jan a Remr, Jiří. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha : Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

Chráská, Miroslav. 2016. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2016. 978-80-247-5326-3.

Kolář, Zdeněk a kolektiv. 2012. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha : Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

Křivohlavý, Jaro. 2002. *Psychologie nemoci*. Praha : Grada, 2002. ISBN 80-247-0179-0.

Kucharská, Anna, a další. 2013. *Školní speciální pedagog*. Praha : Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0497-8.

Pelikán, Jiří. 2007. *Základy Empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1916-3.

Pešatová, Ilona a Tomická, Václava. 2007. *Úvod do integrativní speciální pedagogiky*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 80-7372-268-5.

Petrušek, Miloslav, Maříková, Hana a Vodáková, Alena. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha : Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

- Pipeková, Jarmila. 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 2010. ISBN 80-7315-198-0.
- Plevová, Marie. 1997. *Dítě v nemocnici*. Brno : Masarykova Univerzita v Brně, 1997. ISBN 80-210-1551-9.
- Průcha, Jan, Eliška Walterová a Jiří Mareš. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- Růžičková, Veronika a kol. 2018. *Speciální pedagog jako profese*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5468-9.
- Sekera, Ondřej. 2009. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 80-736-8728-1.
- Slowík, Josef. 2016. *Speciální pedagogika*. Praha : Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.
- Slowík, Josef. 2007. *Speciální pedagogika*. Praha : Grada, 2007. ISBN 80-247-1733-3.
- Stankowski, Adam. 2004. *Nástin problematiky etopedie a sociální patologie*. Ostrava : Ostravská univerzita - pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-704-2360-9.
- Stárek, Lukáš a kol. 2021. *Vybrané aspekty ovlivňující edukační proces dítěte*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2021. ISBN 978-80-7452-203-1.
- Stárek, Lukáš a kol., (ED.) a. 2021. *Speciálně pedagogická praxe jako významný komponent pregraduální přípravy studentů - student - praxe - profese*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2021. ISBN 978-80-7452-208-6.
- Šauerová, Markéta, Špačková, Klára a Nechlebová, Eva. 2012. *Speciální pedagogika v praxi*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-4369-1.
- Švarcová, Iva. 2005. *Základy pedagogiky*. Praha : Vydavatelství VŠCHT, 2005. ISBN 80-7080-573-0.

Valenta, Milan a kol. 2015. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0937-9.

Valenta, Milan a kol., a. 2014. *Přehled speciální pedagogiky*. Praha : Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

Petlák, Erich a Baranovská, Andrea. 2016. *Stres v práci učitele a syndróm vyhotrenia*. Bratislava : Wolters Kluwer, s.r.o., 2016. ISBN 978-80-8168-450-0.

Strauss, Anselm a Corbinová, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno : Albert Boskovice, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

Fontana, David. 2016. *Stres v práci a v životě: jak ho pochopit a zvládat*. Praha : Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1033-7.

Hučík, Ján a kolektív. 2013. *Osoby s mentálnym postihnutím a spoločnosť*. Bratislava : Prohu s.r.o., 2013. ISBN 978-80-89535-13-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

Zákon č. 563/2004 Sb., o pracovních pedagogických [cit. 19.11.2021]. Dostupné z URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon [cit. 19.11.2021]. Dostupné z URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pracovních pedagogických, [cit. 19.11.2021]. Dostupné z URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy ve školských zařízeních [cit. 19.11.2021]. Dostupné z URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků nadaných. Dále je ve vyhlášce č. 103/2014 Sb.

KUCHARSKÁ, Anna, Jana MRÁZKOVÁ, Renata WOLFOVÁ a Václava TOMICKÁ.
Školní speciální pedagog: Modely zapojení speciálních pedagogů v našich školách.
Metodický portál RVP.cz. 2014. [cit. 5.12.2021]. Dostupné z URL:
<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/18527/SKOLNI-SPECIALNI-PEDAGOG-MODELY-ZAPOJENI-SPECIALNICH-PEDAGOGU-V-NASICH-SKOLACH.html>

SEZNAM ZKRATEK

SP - Speciální pedagog

SVP - Speciální vzdělávací plán

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Paradigmatický model	36

Seznam tabulek

Tab. č. 1: Zastoupení speciálních pedagogů.....	33
Tab. č. 2: Charakteristika respondentů	34
Tab. č. 3: Přehled subkategorií a kategorií.....	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Otázky rozhovoru	I
Příloha B – Záznamový arch: Rozhovor SP 1	II
Příloha C – Záznamový arch: Rozhovor SP 2	IV
Příloha D – Záznamový arch: Rozhovor SP 3	VI
Příloha E – Záznamový arch: Rozhovor SP 4.....	VIII
Příloha F – Záznamový arch: Rozhovor SP 5	X

Příloha A – Otázky rozhovoru

Položky rozhovoru:

1. Jaká je délka Vaší praxe?
2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?
3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese?
Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.
4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?
5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?
6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Doplňující položky:

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?
8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?
9. Cítíte se být ohroženi při výkonu své práce syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?
10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

Příloha B – Záznamový arch: Rozhovor SP 1

Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den, jmenuji se Jitka Valentová, jsem studentka 2. ročníku oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Nyní píši bakalářskou práci na téma, Speciální pedagog na běžné základní škole mikroregionu Uničovsko. V mé práci je cílem výzkumu prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu. Odpovědi na rozhovorové otázky budu zaznamenávat do záznamového archu s otázkami a poté je přepíši do bakalářské práce. Položky a jejich odpovědi jsou anonymní a nikde nebudu uvádět žádné bližší informace o respondentech. Odpovědi na otázky budou sloužit pouze k výzkumu mojí bakalářské práce.

Položky rozhovoru

1. Jaká je délka Vaší praxe?

Jeden rok.

2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?

Primárně odborná podpora integrovaných žáků s nejrůznějšími speciálními vzdělávacími potřebami, konzultace s rodiči takových žáků, spolupráce s dalšími pedagogy a samozřejmě vzdělávání žáků bez speciálních vzdělávacích potřeb.

3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.

Za sebe si myslím, že důležitější než znalost o nějakém předmětu, je znalost toho konkrétního dítěte, a především toho konkrétního znevýhodnění. Když znám problém, můžu s ním lépe pracovat. Dále je pak ta stránka didaktická, kdy musím vědět metody, kterými můžu s takovými dětmi pracovat. Takže pravděpodobně nejdůležitější je schopnost diagnostiky, didaktika. Ale to se takhle těžko určuje do těch odborných slov. Speciálně pedagog by měl být v první řadě hlavně člověk, který má nějakou základní schopnost empatie a dokáže se tak vcítit do toho konkrétního žáčka. Samozřejmě, že bez odborných znalostí by to nešlo, ale ta lidská stránka je straně důležitá.

4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?

Papírování, papírování a zase papírování. Kdyby to nebylo všechno tak náročné na papírování, bylo by mi lépe.

5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?

Do stresových situací se dostávám často, takže základem je stoupnout si na místo, rozdýchat se, uklidnit se, neřešit situaci s horkou hlavou. Pokud je to možné, je dobré ze stresové situace odejít.

6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Je potřeba se stále učit nové znalosti a dovednosti o konkrétních znevýhodněních a je to časově náročné.

Doplňující položky rozhovoru

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?

Žákům se hodně věnují asistenti pedagoga ve spolupráci s pedagogem.

8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?

Určitě by měl být trpělivý, empatický a se schopností vysvětlit žákům i obtížnější látku hravým stylem.

9. Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?

Domnívám se, že každý, kdo pracuje s lidmi (a je úplně jedno, jestli s malými dětmi nebo dospěláky) je výrazně ohrožen syndromem vyhoření. Já osobně jsem v praxi prozatím krátkou dobu, ale jsem si vědoma toho, že takové období může přijít. Odvrátit syndrom vyhoření se snažím především tím, že si netahám práci domů. Mám svůj volný čas vyplněný nejrůznějšími aktivitami (od čtení knih, sport, kynologie atd.).

10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

Zatím jsem neměla příležitost nastoupit na speciální základní školu, a i tady jsou mé znalosti potřebné.

Příloha C – Záznamový arch: Rozhovor SP 2

Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den, jmenuji se Jitka Valentová, jsem studentka 2. ročníku oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Nyní píší bakalářskou práci na téma, Speciální pedagog na běžné základní škole mikroregionu Uničovsko. V mé práci je cílem výzkumu prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu. Odpovědi na rozhovorové otázky budu zaznamenávat do záznamového archu s otázkami a poté je přepíši do bakalářské práce. Položky a jejich odpovědi jsou anonymní a nikde nebudu uvádět žádné bližší informace o respondentech. Odpovědi na otázky budou sloužit pouze k výzkumu mojí bakalářské práce.

Položky rozhovoru

1. Jaká je délka Vaší praxe?

Učím teprve první rok.

2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?

Tak nejčastěji učím děti a nějaká administrativní práce.

3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.

Určitě nejdůležitější je komunikace jak s dětmi, tak s rodiči, s kolegy. Další velmi důležitá je podle mě didaktická a sociální. Také je podle mě důležitá i nějaká empatie vůči žákům, abychom jim mohli být také psychologem, kterého občas potřebují, například v pubertě, nebo když prochází těžkým obdobím, nebo také v první třídě, kdy si najednou dítě zvyká na nové prostředí, pravidla a nějaký nastavený časový řád.

4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?

Určitě v papírování, my máme na škole momentálně souběh papírové žákovské knížky a formy online žákovské knížky. To je spousta práce navíc, kterou bych mohla věnovat něčemu jinému.

5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?

Stresové situace zvládám jak kdy a jak které, v naší profesi je stres snad všude, ale většinou se snažím uklidnit a vyřešit to, co nejrychleji a co nejlépe to jde.

6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Určitě konečně zrušit souběh žákovských knížek. Dál by se mohlo veškeré papírování, které děláme co nejvíce zkrouhnout, aby se zapisovaly jen ty nejdůležitější věci. Zajistit dostupnost internetu ve všech třídách a také větší zakoupení interaktivních tabulí, které jsou v dnešní době dobrý pomocník a zábavný pomocník pro děti. Je potřeba, aby školy šly víc s dobou, bohužel je teď virtuální svět všude a je potřeba to zařadit i do běžné výuky, aby to děti bavilo.

Doplňující položky rozhovoru

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?

Většinou asistenti, i já, ale ne všichni jsou studovaní bohužel.

8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?

Empatii, trpělivost, autoritu, dobré komunikační schopnosti, trochu být i hercem pro děti, protože děti to mají rádi a zaujme je to.

9. Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?

Zatím ne, zatím jsem nadšená a práce mě neskutečně baví a naplňuje na 100 %. A aby nedošlo k vyhoření, tak se snažím tomu předcházet nějakým sportem, posezením u kávy s kamarádkami nebo u vína. Prostě se snažit nemít jen práci, ale najít si i jiné koníčky, kterým se bude člověk věnovat, aby se odreagoval, uvolnil endorfiny a psychicky si odpočinul.

10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

Po škole jsem si začala hledat práci a narazila jsem na inzerát, kde hledají učitele na základní školu. Víím, že s mým vzděláním můžu učit, tak jsem prostě odpověděla a oni mě vzali.

Příloha D – Záznamový arch: Rozhovor SP 3

Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den, jmenuji se Jitka Valentová, jsem studentka 2. ročníku oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Nyní píši bakalářskou práci na téma, Speciální pedagog na běžné základní škole mikroregionu Uničovsko. V mé práci je cílem výzkumu prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu. Odpovědi na rozhovorové otázky budu zaznamenávat do záznamového archu s otázkami a poté je přepíši do bakalářské práce. Položky a jejich odpovědi jsou anonymní a nikde nebudu uvádět žádné bližší informace o respondentech. Odpovědi na otázky budou sloužit pouze k výzkumu mojí bakalářské práce.

Položky rozhovoru

1. Jaká je délka Vaší praxe?

Dva roky.

2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?

Provádím pedagogickou, diagnostickou, terapeutickou činnost. Vyhodnocuji reedukační a kompenzační postupy. Spolupracuji s učiteli, dětmi a rodiči.

3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.

Komunikační, intervenční a didaktickou.

4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?

Obecně ve všech.

5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?

Stresové situace jsou všude kolem nás. Učím se ji kompenzovat. Vyrovnávat stres v práci se seberozvojem, koníčky, odpočinkem a tak dále.

6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Větší pravomoce.

Doplňující položky rozhovoru

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?

Speciální pedagog, tedy já, výchovný poradce a metodik prevence, samozřejmě asistenti pedagoga.

8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?

Empatický, komunikativní, měl by mít odborné znalosti a dovednosti, umět naslouchat.

9. Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?

Rozhodně ano. Kompenzuji si práci zájmy, které mám ráda.

10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

Protože jsem první rok své praxe již na speciální škole byla a bylo to pro mě z psychického hlediska více náročné než na normální škole.

Příloha E – Záznamový arch: Rozhovor SP 4

Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den, jmenuji se Jitka Valentová, jsem studentka 2. ročníku oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Nyní píši bakalářskou práci na téma, Speciální pedagog na běžné základní škole mikroregionu Uničovsko. V mé práci je cílem výzkumu prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu. Odpovědi na rozhovorové otázky budu zaznamenávat do záznamového archu s otázkami a poté je přepíši do bakalářské práce. Položky a jejich odpovědi jsou anonymní a nikde nebudu uvádět žádné bližší informace o respondentech. Odpovědi na otázky budou sloužit pouze k výzkumu méjí bakalářské práce.

Položky rozhovoru

1. Jaká je délka Vaší praxe?

Ve školství působím druhým rokem.

2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?

Nejčastěji vykonávám přímou pedagogickou činnost. Vyučuji žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myšlím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.

Rozhodně je v této profesi důležité umět správně identifikovat individuální potřeby u jednotlivých žáků s SVP a správně jim tak předat základní znalosti z jednotlivých předmětů. V současné době se také domnívám, že je u žáků důležitá pozitivní motivace k práci a celková podpora jejich rozvoje.

4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?

S administrativou.

5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?

Stresu v práci je hodně, samozřejmě i doma. Snažím se nad takovéto situace povznést a podívat se na ně s odstupem. Řeším je raději až s klidnou hlavou a po důkladném rozmyšlení.

6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Rozhodně ulevit s nadbytečnou administrativou.

Doplňující položky rozhovoru

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?

Já.

8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?

Být trpělivý, soucitný, laskavý a oddaný své práci.

9. Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?

Prozatím syndrom vyhoření nepociťuji. Pokud bych jej pocíťovat začala, pokusila bych se nejdříve práci nebrat domů a případně ji nebrala jako to hlavní ve svém životě.

10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

Nevím, prostě se objevila práce, kterou jsem vzala, možná se časem posunu jinak, ale zatím nemám důvod, tady se mi líbí.

Příloha F – Záznamový arch: Rozhovor SP 5

Představení výzkumu a výzkumníka

Dobrý den, jmenuji se Jitka Valentová, jsem studentka 2. ročníku oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. Nyní píši bakalářskou práci na téma, Speciální pedagog na běžné základní škole mikroregionu Uničovsko. V mé práci je cílem výzkumu prozkoumat a popsat zastoupení speciálních pedagogů na běžných základních školách a jejich uplatnění v daném regionu. Odpovědi na rozhovorové otázky budu zaznamenávat do záznamového archu s otázkami a poté je přepíši do bakalářské práce. Položky a jejich odpovědi jsou anonymní a nikde nebudu uvádět žádné bližší informace o respondentech. Odpovědi na otázky budou sloužit pouze k výzkumu méjí bakalářské práce.

Položky rozhovoru

1. Jaká je délka Vaší praxe?

Aktuálně pracuji ve školství 4 roky.

2. Jaké činnosti při Vaší profesi nejčastěji vykonáváte?

Většinou trávím čas s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Hodně komunikuji s asistenty pedagoga, protože jejich funkce na škole je velmi důležitá a ulevuje mi od ostatních pracovních záležitostí. Většinu času věnuji přípravám na hodiny.

3. Jaké kompetence shledáváte z pozice SP za nejvíce stěžejní pro výkon Vaší profese? Myslím tím tedy např. znalosti (předmětová kompetence), didaktická, diagnostická, intervenční, sociální, komunikativní, manažerská a jiné.

Určitě bych zmínila kompetenci didaktickou a psychodidaktickou, jelikož každý žák je individuum a tomu musím přizpůsobovat i ostatní okolnosti výuky.

4. V jakých oblastech shledáváte největší profesní zátěž?

Myslím si, že v rámci méjí profese je důležité stále samostudium, takže shledávám jako obtížné stále si studovat nové přístupy k výuce, metody a podobně. Také mě hodně zatěžuje administrativa.

5. Pokud se dostanete do stresové situace, jakými způsoby se s ní vypořádáte?

Snažím se si okolnosti výuky nepřipouštět tak moc k tělu a nebrat si je osobně. Protože každý žák může mít svoje problémy a tomu odpovídá i jeho chování. Dále se snažím o náležitou psychohygienu pomocí poslechu písniček a nějaké mentální relaxace.

6. Vnímáte v rámci své profese ze strany systému určitý nedostatek, který byste chtěli změnit a který by přispěl ke zkvalitnění Vaší práce?

Jako nedostatek vnímám nedostatek času na sebevzdělávání a různou realizaci kurzů, i když je různé vzdělávací instituce nabízejí. Práce je časově i psychicky náročná. A když člověk přijde domů, už nemá energii se dál vzdělávat, není na to prostě prostor i kvůli velké administrativě. Takže administrativa je asi velký problém celého školství. Z mého pohledu by každý speciální pedagog potřeboval mít po ruce svého administrativního pracovníka.

Doplňující položky rozhovoru

7. Kdo pracuje na Vaší škole se žáky s SVP?

Já.

8. Jaké vlastnosti by dle Vás měl mít speciální pedagog při výkonu své profese?

Určitě by měl svoji profesi zbožňovat, protože bez toho ji nemůžete dělat kvalitně. Navíc děti jsou velice intuitivní osoby. Dle mého názoru by měl být psychicky odolný, vytrvalý a cílevědomý.

9. Cítíte se být ohroženi, při výkonu své práce, syndromem vyhoření? Pokud ano, jak ho řešíte?

Zatím se necítím být ohrožena syndromem vyhoření, i když jsou situace, kdy přijdu domů úplně hotová a je mi do breku. A to ne z toho důvodu, že by mě práce nenaplňovala, ale z hlediska jiných faktorů, které na učitele působí, třeba i z osobního hlediska. V takových případech se snažím úplně vypnout, dobít baterky a najít pozitiva toho, proč tuhle práci dělám. Někdy si dám i dvě, tři sklenky vína.

10. Proč působíte na běžné základní škole, a ne na speciální?

V minulosti jsem pracovala ve speciálně pedagogickém centru, ale výsledku jsem pořád dělala administrativní práci. Chtěla jsem si zkusit i něco jiného.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jitka Valentová, DiS.

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Speciální pedagog na běžné základní škole v mikroregionu Uničovsko

Rok: 2022

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 11

Počet titulů českých použitých zdrojů: 25

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 4

Počet internetových zdrojů: 7

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Stárek, Ph.D., MBA, DBA